Santiago Rusiñol
Obra completa

DEL BORN AL PLATA

DEL BORN AL PLATA

IMPRESSIONS DE VIATGE

PER

SANTIAGO RUSIÑOL

PORTIC PER GABRIEL ALOMAR

ANTONI LÓPEZ, EDITOR, LLIBRERIA ESPANYOLA
Rambla del Mig, 20, Barcelona

BIBLIOTECA POPULAR SITGES

Santiago Rusiñol
Obra completa

Antoni López, impressor : Olm, 8 : Barcelona

Santiago Rusiñol
Obra completa

AL MEU BON AMIC
N'ENRIC BORRÁS

Santiago Rusiñol
Obra completa

— En Rusiñol a America? — vaig dir-me, tot extranyat, quan vaig saber la noticia. Perque entre en Santiago i America trobava una tal dissonancia íntima, que no arribava a imaginar-me el meu vell amic vagabondejant entre la quadratura d'escacs d'un Buenos Aires. Ja sabeu fins a quin punt és en Rusiñol un perfecte llatí d'Europa, lo contrari de lo que Abel Herman n'ha dit un «transatlantic».

Precisament, en la vida d'en Rusiñol hi ha un fet ben representatiu, en quant al contrast de que vull parlar-vos: el Cau Ferrat. Sitges, l'amable i dolça vila de Sitges, és una vila on, més que enlloc de Catalunga, podeu veure aquell exemplar tipic de l'«americano», hibridació curiosa de català i d'ultramarí. A mi, personalment, em recorda aquella petita ciutat de Soller, la dels tarongers, on, per influencia de les emigracions a America i al Sur de França, la varietat etnica mallorquina experimenta una tan exotica modificació.

Doncs be: en aquest mateix Sitges americanisat, en Rusiñol edificava un palau a l'herencia més pura del nostre vell temps; en les sales blanques i delitoses, aquelles reliquies d'art s'hi agombolen com a fugitives d'un món que no sabria compendre-les; i un es complau en imaginar aquell museu com un altar d'expiació en mig del prosaisme inevitable de les viles argonautiques i mercaderes... L'estatua del Greco, a la vora d'aquella

Santiago Rusiñol
Obra completa

mar qui té aigües americanes dutes en la quilla dels vaixells, és com un vers perdut entre les fulles d'un dietari comercial; i aporta a la Subur americanista d'avui un present d'aquella Toledo ascetica, austerissima, tancada a les expansions mondials per la solitut d'una estepa nua, glacial, inacabable.

Jo no sé si va esser en Rusiñol qui va visitar l'Argentina, o si va esser l'Argentina qui va visitar an en Rusiñol. Quan els nostres homes representatius d'Europa emprenen el camí d'aqueixa emigració temporal, en realitat van a ser coneguts, més que a conèixer. Al costat de la Pampa material, qui renova en terra de les Indies els deserts asiatics originaris, hi ha una Pampa espiritual que'ls nostres homes de selecció van a fecondar, com a flors que hi deixin caure la llevor. Però és també excepcionalment ilustratiu pera nosaltres, homes del vell món, aprendre d'aquells emigrants ocasionals una nova visió d'America, més viventa, suggestiva i plastica que les fredes i minucioses informacions. Cada un d'aquests homes descobreix America, perquè cada un porta la seva America personal i privativa. Tots són Cristofols Coloms, a la seva manera.

En Santiago Rusiñol ens ofereix avui la seva America. Una America vista per en Rusiñol, com si diguessim una estridencia de l'aire del Plata en el deliciós recó parisenc del Museu Cluny, tenia d'esser per força una plasmació d'originalitat i de «verve». Amb el seu doble sentit de pintor i d'home de lletres, en Rusiñol té una potencia d'evocació singular. El llibre seu és una vibració i no una contarella; i, tot llegint-lo, jo he somrigut a l'estimada silueta del meu gran amic, com si l'acompanyés en les seves correries de turista ironic per les avingudes rectes i llargues, pels cuadriculats sens fi, desesperadament cientifics, per les planures durissimes i reveques, on fins l'historia és un arbre que's resisteix a arrelar, pera no tacar am la varietat d'una ombra l'immemorial monotonia d'una naturalesa sense paisatge...

GABRIEL ALOMAR

Santiago Rusiñol
Obra completa

I

Cap a America

Udola llargament la sirena. Se sent el clapoteig del mar i el soroll de les cadenes, l'aigua s'arremolina am brumera blanca; allà al moll, entre la pluja, es veuen mocadors blancs movent-se, senyalant coses estimades, i el barco, com una brasa encesa, dobla l'insolit moviment, entra en la negror i camina.

El barco és immens, es diu *Argentina* i és italià. Com tots els grans transantlantics, és blanc, és brunyit, té quelcom d'aucell, quelcom de peix, molt de màquina i bon xic de quartel. Tot té la forma que ha de tenir pera la seva utilitat; tot és gran i tot és reduit amb el lloc just de lo que ha de servir; no hi ha ni un cargol de més, i aquesta precisió de rellotge li dona certa bellesa: la bellesa de tota cosa quan arriba a la perfecció.

Ademés, el barcó té vida. És un cos que's mou (a voltes massa), que té ànima, i encara que l'ànima sia mecanica, té'ls seus batements

de cor, i una maquina que tingui cor ja quasi és humana, segons com se mira.

El barco comença a caminar, i una volta un s'ha fet carrec del numero del seu camarot, que és com un ninxo encoixinat, apoiant-se aquí, trontollant allà, aguantant-se per les parets, com si un hagués begut massa aigua, mira d'orientar-se en aquella casa, en la que haurà de viure tants dies sense sortir i sense baixar, i mira de coneixer la gent: aquells companys que no ha escullit, i que, amics o enemics, o indiferents, els haurà de veure a totes hores i a dintre de la mateixa gavia.

Els primers que veu, a primera, tots s'assemblen per varies coses: perquè tots van mig ajaguts, perquè estan grocs, d'una grogor que no més es veu damunt del mar, perquè's miren els uns als altres am mirada de peix malalt, i perquè tots porten tapa-boques. Semblen gent que tot just arriben i que ja voldrien ser a lloc; i veure uns homes que porten pressa i que pera arribar abans s'hi ajeuen, és una cosa un xic extranya.

A segona també estan grocs, i també van embolicats, però estan més de broma, o al menys ho sembla. Tenen piano (la unica eina de dintre el barco que no va be), el toquen; tenen cadires i no hi seuen tant; tenen cartes i les fan servir, i si no tenen alegria, qualsevol diria que'n tenen, perquè els crits, i els cants, i la gatzara fan el seu fet al ritme del barco.

A tercera... a tercera, els pobres emigrants no'n poden tenir, d'alegria. També tenen un acordeó, aquell acordeó d'emigrant que se sent

Santiago Rusiñol
Obra completa

a tots els ports, que va plorant de mar en mar, duent una tristor salada, i una melangia d'ona, i un plany de terra, que no se sap aon són; també tenen l'acordeó, però el deuen tocar pera plorar, perquè no riu ningú en aquell recó. Vist en conjunt, aquell munt d'homes, tenen aquell color grisenc de la gent que no són d'enlloc; aquell destenyit confós que fa que'ls pobres sien iguals a tot arreu aont hi ha miseria, i aquell color d'home apagat. Vistos per sobre, en puja un baf de ranxo i de munició, i una escalfor de caldera, i una tebior d'hospital. Les mantes, aquí, son bocins de mantes: filagarces de coses velles de tots els encants de tot arreu; les sabates deixen veure els peus; les mans ixen d'uns braços que cerquen feina i pengen abatuts; hi ha una dòna que's treu una mitja, i surt un peu brut de terroços de la terra que ha deixat, i la sorgeix i torna a posar-se-la; hi ha infants que van de l'un a l'altre, com si cerquessin els seus pares en aquell munt en que tothom s'assembla; hi ha homes que juguen a cartes am la mà posada a la faixa, en el lloc que hi tenen el ganivet, i n'hi ha d'altres que jeuen com morts. Entre ells veiem un turc, el turc emigrant, que se sap que és turc per una babutxa i un bocí de turbant que encara li resta; hi ha un roda-món que ve de Boemia, amb els cabells llustrosos com el barco: va vestit de tots els bocins que ha anat trobant pel camí; un jovenet am roba bona, però d'estiu, que està tremolós, i entre ells, i com mig amagats, els sospitosos i els fugitius: els que duen roba de caixer de banquer, de llustre d'escriptori; els que s'amaguen quan se'ls miren; tots

caminen cap an aquella America, que tant generosa ha de ser quan obre els braços a tanta miseria.

Fugint d'allí, ens en anem a coberta. El barco va per entre la negror. A dreta, a l'esquerra, enrera i endavant, res més que negror. Darrera, un rec de brumera; al cel, una estrella que corre; al lluny, un farell que s'encén.

No més hi ha un home que hi vegi: és el capità del barco.

Santiago Rusiñol
Obra completa

II

Anem seguint

En essent al matí, així que'ns llevem, veig que no anem sols, com m'havia cregut. Portem un estol de dofins, que, com cabelleres blanques, ens van seguint per sota l'aigua, traient el llom de tant en tant, i vivint (sempre hi ha un pitjor) de lo que sobra als emigrants.

També ens segueixen les gavines. Abans, al veure una gavina, ens venia aquest pensament: si els homes poguessim volar! Ara, al veure-les, les he planyut. Si tinguessin ales Blériot, com volarien, pobres gavines! La gavina, avui en dia, no és un prestigi, és un aucell que imita el volar de l'home!

Una de les coses que també m'ha sorprès, a l'anar per mar, és l'indiferencia dels empleats per tot lo que no sia l'aigua.

—Que és Valencia, aquell poble?

—No ho sabem.

—Que és Cartagena, aquell altre?

Santiago Rusiñol Obra completa

— Tampoc ho sabem.

Ningú sap res de fòra del mar. Aquests homes, que han passat centes vegades amunt i avall, fixos al barco i al seu camí, han vist la terra i no l'han mirada.

Nosaltres, com que som terrestres, no la deixem ni un moment. Aquella ratlla un xic confosa és Castelló; l'altra, voltada de taronjers, és el Grau; aquells llums que s'encenen és Málaga. Les costes d'Espanya van passant, i els caps, les cales, els fars, les badies i les montanyes ens recorden un mapa en relleu, polsós pel temps i brut de quitrà, que haviem vist quan erem nois a casa d'un capità de barco, entre les boles de Montjuic i una estampa de la «Numancia».

Al ser més enllà veiem un penyal talment nascut al mig del mar, i no'ns han de dir que és Gibraltar. De color de cromo alemany, es reflexa al damunt de les ones am majestat aparatosa. Voltada de vaixells de guerra, de l'Espanya plana als seus peus, apedaçada am grans murs, plena de caus am boques de foc i coronada de penons, sembla una montanya armada que's fa carrec de lo que representa; una montanya vanitosa; com un immens vaixell de roca; un troç de Naturalesa de la que l'Anglaterra n'ha fet un monstre.

Eixint d'allí entrem al gran mar, i com si les ones sabessin que'l gran mar és una gran cosa, eixamplen el mantell d'escuma i s'extenen am més majestat.

Tothom puja sobre la coberta i mira enllà, mira l'infinit; i passa una cosa extranya: que, moguts per un no sé què..., tots es posen a cantar, qui a mitja veu, qui a grans crits, com

Santiago Rusiñol Obra completa

si no hi valguessin els mots pera donar l'adeu a lo que's deixa, an aquella terra blavenca. L'acordeó es plany més que mai; una noia resa una cançó, recolzada en un munt de cordes, amb els ulls fixos en la blavor; uns italians armen un chor i canten el *Vorrei* i l'*Stella*, i aquelles cançons, tant pobretes quan se senten tocar en el piano per les noies sentimentals, prenen al barco un vent d'anyorança, que fa estimar-les i perdonar-les.

Una comica italiana estreny un infant i li besa'l front, i per damunt de la barana, els emigrants treuen el cap i les escolten amb els ulls fixos.

Santiago Rusiñol
Obra completa

III

Tenerife

Als quatre jorns de navegar, allà al fons es veuen unes montanyes complertament voltades de mar, y quan la terra és voltada de mar, per poca geografia que's tingui, és facil d'endevinar que és una illa.

Aquella illa és Tenerife. A mida que un s'hi va apropant, lo que semblava una ombra grisenca són altissims turons en cresteria; les taques són penyals immensos, i lo que semblen aus parades és la ciutat de Santa Creu.

Santa Creu és un munt de cases que sembla que baixin de la montanya i s'aturin al peu del mar; és una vila complertament rossa: les cases, am tons de pergamí; les teulades, d'enquadernació; els murs, d'ancora rovellada. Per entre les cases ixen platanars, i entre'ls platanars, les finestres, totes pintades de tons de sol: verd, blau clar, blau de mar, rosa de pell de magrana, però com si tots aquests colors els haguessin ruiximat amb or:

un poble d'aquelles tintes que no més les tenen les illes.

L'«Argentina» s'atura al davant, aprop de molts altres transatlantics, i un remolcador ens porta a terra.

Lo primer que's veu, com en tots els ports, és aquestes cases especials que hi ha en els ports de tot arreu. Així com s'ha quedat en dir arquitectura relligiosa o arquitectura civil, d'aquesta se n'hauria de dir arquitectura carrabinera. Barraques blanques am faixes vermelles; fielats am teulades de palmes; basculles, pals, semafors, duanetes plenes de caixes, i tota mena de senyals, i tota mena de càbries, amb un guarda a cada cosa prenent el sol, com les sargantanes.

A l'entrar al poble tot és petit, net, endressat, amb olor de bugada. Les botigues semblen joguines, que les tenen pera entretenir-s'hi, i sembla que no vulguin parroquia pera que no'ls embrutin les rajoles; les aceres són llises i netes, i el foraster no gosa passar-hi per temor de fer-les malbé; aquí i allà's veuen patiets com una capsa de joguines; i persianetes, i finestrons; i xemeneies sense fum, pera no emmascarar la teulada, i al mig d'això una plaça gran, llisa i neta com un terrat: aquella plaça de les illes, pera sentir-hi la remor del mar, i pendre-hi el sol, i ensopir-s'hi.

No vèiem ningú pels carrers, quan tot d'una vam saber el perquè. Venia un enterrament... (ja quasi anavem a dir que haviem tingut la sort de veure un enterrament), i en el seguici hi anava tothom, sense comptar el mort, que també hi era. Com que era persona

Santiago Rusiñol Obra completa

oficial, segons els simbols de la caixa, hi anaven tots els *elements*, i al veure tanta autoritat, tots de levita i de berret de copa, no sé perquè ens vingué l'idea de que encara teniem colonies. Hi anaven trenta governadors, trenta senyors que'n fan la cara; intendents d'això, delegats d'allò, empleiats de tots els rams de tota mena d'oficis, i un cop havien passat... els carrers quedaven deserts, i no's veia més vida enlloc que'l foguejar d'alguns ulls negres, encesos com llumenetes darrera les persianes verdes.

La vida era a baix: era al port. Quan va començar a ferse tard i encendre-s els llums als molls, lo que vam veure des del barco no se'ns oblidarà mai més. A mida que'l vespre arribava, de dalt, de baix, de tot arreu van anar eixint punts de claror, blaus, verds, vermells, de tots colors. N'hi havia com focs follets, relliscant per damunt de l'aigua, duent un regueró d'argent; n'hi havia de fixos, com si miressin allà al damunt de les torres; de tremolosos en la foscor; d'arrenglerats com processons; de solitaris, al cim dels pals, com fanalets de capella. Al ser encesos, els transatlantics van preparar-se pera marxar, i se senten udolar sirenes, ressonant per les montanyes, i s'ouen crits de mariners, i xiscles, i xiulets, i cançons, i esbufecs de maquines, i roncar d'ancores, i rodolar de cadenes, i al sortir cada gran vaixell, roent, com una immensa brasa, adeus alegres que semblen plors reboten per damunt de les ones.

Al ser l'«Argentina» mar endins, encara ens semblava sentir aquells crits... entre aquells llumets que quasi no's veien.

Santiago Rusiñol
Obra completa

IV

El mar

Després de Santa Creu, mar, mar i sempre mar. Al cap d'uns quants jorns de passar-ne es comprèn que hi ha més aigua de la que senyalen els mapes, i és que del modo com estan les coses ja ni en els mapes es pot creure.

Les ones i els nubols ja fan lo que poden pera distreure la monotonia. Ja cambien de tons i de moviment, traient transparencies amagades, i flocs de brumera, i rielades d'argent, o aplomant-se fins a l'infinit: prou les boires passen corrent, anant-ne a trobar d'altres i altres al lluny; el sol ja's pon, com li pertoca, am tot el foc i l'esplendidesa a què'ns té avesats des de fa molt temps, però am tanta plana, tant regadiu, tantes ones i tanta salabror, arriba un moment que, am tots els respectes i miraments a la Natura, un diria: prou blavor, que abusar, en que sia de blau, no està prou be, per sofert que un sia.

Els passatgers s'aburreixen. Els que no la donen per marejar-se, pera distreure-s de l'ensopiment s'ajeuen aon poden, damunt de coberta, i compten amb els dits els jorns que han passat, i amb el desig els que encara falten. Tanta gent passejant-se sola, baixant i pujant, tornant enrera i trontollant-se, fa pensar en una casa de salut que, am tot i la salut, els cuiden. Hi ha qui's mira el rellotge a cada moment, tornant-se boig amb els meridians, que li maregen les hores; hi ha qui va a veure'l barometre com si anés a veure un malalt; alguns se'n van a la maquina i es miren hores i hores el motor com va donant batzegades, i se cerca tant la distracció, que quan salta un peix, un peixot de res, d'aquells d'hostal de barato, se'l saluda com un amic.

És tanta la monotonia, i arriba un moment de tanta calma, de veure ones parions, totes iguals, totes germanes, i totes fent el mateix camí, que quasi es voldria un temporal, no direm d'aquells de debò, que's fan *ex-votos* aixís que se'n surt, però sí un temporalet enraonat, amb els seus ruixims i el barco enlaire, com els que pinten els marinistes que han vist el mar des de la costa.

Si els infants s'adormen en el breçol al cap de dos minuts de gronxar-los, figureu-vos els cossos grans, amb el gronxament de dies i dies! El passatger agafa una sòn que se'n podria dir sòn de barco (i que, si hem de creure l'historia, que hi ha voltes que diu veritats, la varen patir una vegada els mariners de Colón), s'agafa una sòn que no és sòn: és un estat de menyspreu per totes les cartes geografiques, un aborriment al planeta, un

odi a les distancies d'aigua. Es troba el món massa gran pera seguir-lo a dalt d'un barco; es troba com si n'hi hagués massa o que a un n'hi dessin de més, i am tot i l'admiració que un sent per coses tant grosses, no més per un bocí de terra, amb el seu hort i la seva parra, quatre testos i el seu terradet, donaria quatre Occeans i fins un safreig de Pacific.

Com que no pot, es va resignant, i lo que no pot tenir ho espera.

. . . . . .

Què hi dèu haver a l'altra banda, an aquella America que és tant enllà? És com ens l'havien cantada, quan erem nois, els nostres pares? Hi ha negritos de debò, d'aquells que no's destenyeixen? És cert que an els americans, quan comencen a caminar, els posen leontina amb aquella pedreria que porten penjada quan venen? Serà veritat que pera berenar, quan se troben dos amics, allí a les pampes, maten un bou, i ho deixen tot menys la pell, que la fan servir pera calçat?

És tant verge el país com asseguren? És cert que'ls lloros van pel món tenint les seves converses, i que'ls micos fan una corda cuan tenen de passar un riu, agafant-se per la cua, i el darrer, que bada, s'ofega? I que'ls mosquits són com papellones, i les papellones com ventalls, i que'ls cocodrills mengen home? El que no hi ha estat mai va pensant: «Ja veurem; aviat ho veurem»; però aquell aviat no arriba mai, i passen hores i més hores, i arriba un moment que un és tant lluny, que's pensa que ja no és enlloc, que volten pel mar pera fer broma, i que America és un fantasma.

Santiago Rusiñol
Obra completa

V

L'inglesa

En el barco hi ve una inglesa. Ja se sap que no hi ha cap barco que no n'hi vagi una, d'inglesa. La que'ns ha tocat an el passatge té uns vint anys, és soltera i viatja sola.

Ja se sap que també a Inglaterra hi ha dues especies de dònes, que formen com dues families: les que són lletges i pinten aquareles, i les que són guapes, rosses i ideals, que van amb un llibre a les mans, que acostuma a ser un llibre de versos, i en llegeixen una estrofa a cada grau del meridià.

La nostra és d'aquestes darreres. És esvelta; es blanquissima; vesteix de blanc; té'ls ulls del color de les ones, de tant veure mars de tot arreu; té un nas quasi recte i impecable, com les dònes de Gabriel Rossetti, la boca d'arc i el coll llarguissim. És una inglesa de pura sang, d'aquelles que'l seu govern sembla que'ls fassi rodar món pera dar prestigi a la raça inglesa.

Diem que ho sembla, perquè no sabem què hi van a fer al mar aquestes ingleses.

La nostra es lleva dematí, se'n va a coberta amb el seu llibre, s'assenta en una *chaise longue,* es posa les mans sota la barba i es queda contemplant el mar. Esmorza, i torna a veure el mar; dina, i al mar; i am nubol, i am sol, i en la fosca de la nit, i en l'argentat de la lluna, i en les tardes llargues i monotones en que l'aigua no's mou, com si fos morta, no deixa mai de mirar el mar. Si algú li parla contesta amb un *yes,* que vol dir: «No'm destorbeu»; si un la saluda sols mou els ulls; no parla am ningú; va sempre sola. Sembla que no visqui al barco. Tant sols li interessa la blavor, aquella blavor infinita que forma un cercle a l'entorn nostre.

A voltes es treu un carnet i apunta amb el llapis alguna cosa, i un no sap què pot apuntar, si no fa versos o prosa lirica; a voltes se'n va i es cambia el trajo, i un no comprèn perquè pot mudar-se (am l'indiferencia per tot), si no és per les ones o pel mar; a Canaries, quan va baixar, va arribar plena de flors, pera lluir-les al barco i veure-les desfullades en l'estela de la brumera.

Un se pregunta, al mirar-li els ulls, que tenen color de marina: seran dònes aquestes dònes d'aigua? Tindran el romanticisme del mar, que és la força de la seva patria? Seran Ofelies d'Hamlets inglesos, malaltes del mal de caminar? O seran, senzillament, vulgars turistes prenent notes com viatjants de sensacions, pera poder-les llegir a la llar del foc quan sien velles i el mar no les vulgui?

L'unic que'n vam poder arrencar, després

d'intents de batxilleig, fou sols un itinerari. Anava al Brasil, aniria a Xile, s'embarcaria pera California, després aniria al Japó, aon trobaria una germana, que també viatjava sola, i l'any que ve tornaria a America...

I això ho deia en sec, com de memoria, no distraient-se de mirar les ones lliures, que passaven am meduses flotants com bombolles; un cel sense nubols i sense blau, i una calma de cosa morta; i tornant a agafar aquell llibre, i a no llegir-lo, i a apoiar el cap, i a mirar enllà hores i més hores...

Santiago Rusiñol
Obra completa

VI

Un naufrec

A bordo també hi portem un naufrec. No és un mariner ni ha navegat mai. El naufrec és un naufrec de terra, és un violinista vell a qui els trangols de tota una vida han llançat de la platja a l'aigua.

El violinista és ita ià, però de tants anys de no serne, d'italià, ja no sap aont és la seva patria.

Des de molt jove se n'anà a París, amb el violí sota el braç. Va anar a parar aon van tots els que no més porten que això: alegria i una joventut: va anar al barri de Montmartre. Allí, de cafè en cafè i de taverna en taverna, sempre tocant i sempre vivint d'un xic de menjar i molta alegria, va acompanyar el cant i els exits de tots els boemis, de tots els pintors, de tots els poetes i coupletistes, de tots els *cabós* i les *diseuses* que van a parar a celebritats o al fosso de la miseria. Al barri

era molt conegut: allí ont hi havia bocks pera beure, gent pera riure, dònes pera cantar, se'l veia an ell aprop del piano, amb els cabells damunt dels ulls i una gran pipa damunt dels llavis, fent anar l'arc am tota l'ànima i arrencant del violí musica d'ubriagament, de luxuria i sentimentalisme.

Allí l'haviem vist, sempre de frac i sempre tocant; al Molí de la *Galette*, al Boulevard de Clichy, al Rochechouard, a la plaça Pigalle, a tot arreu aon entravem quan encenien els fanals, allí era ell, acompanyant totes les cançons de boemia, de *maquereaux*, d'*apaches*, d'amor, de bretolada i de poesia nascudes en aquell turó, i que després han anat seguint tot el món aon se canta i es beu, de des dels barris més poblats a les colonies més allunyades.

Però l'home's feu vell, segons se veu, i el violí va anar rovellant-se; i aquest ofici de fer gatzara la vellesa el sol estroncar, i com que la finca d'un violí, quan el proprietari és vell, no sol donar molts rendiments, es va presentar la miseria, am tot el ròssec de tristesa, i sol, aburrit i malmès, en un recó de memoria hi trobà un germà que vivia en un punt confós de l'America; i am la funda a sota d'un braç i l'esperança a sota de l'altre, es va decidir a passar aquest mar, arrapat a les fustes del barco.

Perquè el portaven de franc, no per ell, sinó pel violí. Mentres durés la travessia tenia l'obligació de distreure els passatgers, de treure-ls l'aburriment de les hores mortes del caminar, de portar cançons de París als deserts de l'Atlantic, de vendre alegria al barco, de

viatjar gatzara i bon humor com qui transporta taronges, vi de Jerez o panses de Málaga.

Tenia de dur tot això, però, lo que és el navegar: sia el frac (que ja no era frac, era un vestit d'enterra-morts que no ha enterrat mai ningú), sia l'armilla (que era baldera i que li sortia per sota lo mateix que un aixuga-mà), sia que'l to d'un violí és un to massa prim i exquisit pera anar acompanyat d'onades, el cas és que aquelles cançons, que, sentides a sota el gas, i entre'l petar del xampany i la cridoria de les dònes, semblaven plenes d'alegria, a la claror de la lluna perdien tot el prestigi. L'acordeó dels emigrants, am tot i el seu ploricó, tenia aquí més poesia que aquella eina tant delicada duent tons de civilitat i flaire de cosa refinada.

No: els cants de París no feien efecte davant d'una posta de sol; els mots satirics i epigramatics perdien tota l'intenció davant de la gran plana d'aigua; el riure quedava miseriós davant l'immensa quietut, i ara un, i després l'altre, tothom va anar deixant tant sol al pobre violinista, que no va tenir més remei que enterrar el violí a la funda. La competencia am la Natura, am tot i la monotonia, li havia malmès l'ofici.

Esperant, doncs, l'arribada a l'America de promissió, se'l vegé arrupit, sense frac, sense armilla, sense humor, com un farcell que'l duien enllà. A voltes anava trontollant, seguint el gronxolar del barco; a voltes voltava les baranes, com un llebrer a dintre d'una gavia, i quan no podia més, marejat, palid, brut de quitrà, se n'anava al camarot i no

més n'eixia pera preguntar quants jorns faltaven de viatge.

Ja ningú's recordava d'ell; ja ningú el sabia al barco; si un vespre hagués caigut a l'aigua ningú l'hauria trobat a faltar, quan una nit de lluna clara's va sentir un violí que tocava allí baix, a proa.

Acompanyava, amb el to més trist, una vella característica d'una companyia italiana. La lletra de la cançó parlava de postes de sol, d'amors llunyans, de terres llunyanes, i aquella veu, que ja no ho era, i aquell violí, que ningú escoltava al cantar cants d'alegria, va fer rotllo parlant de tristeses.

El mar és romantic per excelencia. El mar és serio: no vol bromes. Dèu ser per això que no hi ha res més trist que'l cantar d'un mariner, ni res més melangiós que les ones, ni més profon que una tempesta.

El pobre naufrec aixís ho va entendre, i ja no toca més que plors.

Lo cert ve a ser que, encara que volgués, ja no podria tocar altra cosa.

Santiago Rusiñol
Obra completa

VII

L'Equador

L'Equador. Passem l'Equador, i passar aquesta ratlla magica és mirar a l'altra part de món; és obrir-se el gran finestral; és mitja esfera que no coneixem; és veure estels i constelacions que'ls homes del Nord no podiem veure; és eixamplar-nos la visió i regalar-nos nova poesia.

Els nubols seran com els nostres, en aquesta nova part de món: fets de vapor, fets de gases, però la claror no és la mateixa, i entre aquesta indecisió d'un hemisferi a un altre hemisferi, en aquest centre de l'Equador reben colors de cada banda, i s'abracen tots els tons com missatgers de tota la terra. Un nubol blau arriba del Nord i un de rosat arriba del Sur, i dels dos en neix el morat més esplendid que han vist els ulls d'home; un to groc ve d'Orient i un de blau arriba d'Occident, i a l'abraçar-se en l'horitzó crien el verd d'alga més bell que mai han reflectit les

aigües; i el mar, com si els esperés, els reb sense una sola onada, ondulat com una planura, quiet com un estany immens emmirallant les dues bandes.

Mols cops haureu sentit dir: «Si pintessin aquesta posta no s'ho creuria ningú.» Doncs les postes de l'Equador no les pinteu, si voleu que us creguin. Si no fos fantasiar, diria que tots els nubols de totes les terres hi fan cap, an aquests cap-vespres. De llarg a llarg de l'immensa planura en veieu de totes les mides: d'arrenglerats, de sols, d'inflats, com remades blanques sense fi, que van venint en processó; darrera d'ells en venen molts més, com cocodrills, com dònes, com fantasmes, com ombres am mantells cendrosos; i encara més lluny en venen d'altres que arriben de l'immensitat, i quan hi són tots hi baixa el sol, i, com grandiós vol de gavines, passen davant dels raigs encesos, cada ala's pinta, es daura, es brunyeix, i el cel tremola, i el mar canta, i mai el cel s'ha vist tant immens, ni mai s'ha oit simfonia am més devassall de notes, ni mai el gran astre té més encens, ni més colors, ni més armonies que l'acompanyin a la posta.

Després ve la nit. I quines nits, aquestes nits de l'Equador! No queda ni una ombra en el cel de les que hi havia fa poca estona; les boires s'han esvait; l'espai es va moradejant d'un morat sense acabament, i els estels i un bocí de lluna brillen tant en aquell mantell, que sembla que sien més aprop. L'aigua quasi no respira, sembla un cos viu que estiga condormit, tant llis, tant de pell vivent, que la quilla del nostre barco sembla que li obri una

ferida fent-li sagnar una blanca estela; el mar desprèn una humitat semblant a la suor d'un gran monstre, i enlloc ni un crit ni una remor: la quietut definitiva de la Natura que somnia.

Allavores, a frec de l'aigua, brillen, al costat del barco, llumenetes fosforescents, que són com els focs follets del mar, i el silenci és tant absolut que sembla que la terra s'aturi. En aquella calor, en aquella atmosfera, l'home se sent com fermentar, se sent planta, sent la vida vegetal que devien tenir les coses a la formació del món; se sent medusa ubriagada de la salabror de l'aigua

El barco mateix va poc a poc. L'ambient l'estreny i el carbó no crema, però arriba el dematí, i, com si despertés d'un somni, es llença al Sur per aquell finestral ple d'esperances en coses noves.

Santiago Rusiñol
Obra completa

VIII

Avall

Eixint de l'Equador, com que l'esfera ve de baixada, sembla que anem un xic més depressa.

Sia per això, o per altres causes que la Geografia ja les porta, a mida que'ns anem apropant al tropic de Capricorni (no sé si li ho diuen per mal nom) l'atmosfera es torna capritxosa i el barometre perd el bon sentit que ha de tenir una eina tant seria.

Es veu un nubolet de res, com una pipada de fum, s'infla en menys d'un minut, i d'aquell escarranciment en cau un xafec tant espès que'l barco navega entre dues aigües; anem pel paraigües, i surt un sol d'aquells de tenyir *negritos*, que'ns fa cambiar de color; ens en anem sota el toldo, i de sota mateix del sol en cau una gotellada, que a cada gota n'hi ha dues cullerades. El tropic no té idees fixes. En aquest pas passa una cosa: veiem cares noves a la taula.

— Aon dimontri han pujat? — ens preguntem.

I no és que pugin. És que baixen.

Són els que han passat quinze jorns, am les seves nits corresponents, marejats a dintre del camarot; les victimes del gronxament; i quinze jorns de mareig, sien de *linia* o de meridià, es necessita haver los tastat pera donar-los tota l'importancia. Els homes surten amb uns ulls que semblen ulls de *lazareto*. I de les dònes no'n parlem: allò no són dònes, són *restos*, am cara de poma verda i am bates fluixes, com la *Traviata* en aquell acte de la tosseta.

Un cop han dinat, si no desdinen, els duen a coberta de popa; ve un ruixat d'aquells, i cap a dintre, a marejar-se un ratet més; i qui diu un ratet més, diu quatre dies; i qui diu quatre dies, diu tot el viatge.

Aquests són, com se pot compendre, els que coneixen millor les interioritats del barco, perquè no han vist més que l'interior. Pera ells, l'horitzó, el mar, el cel, l'Equador, el tropic i les postes de sol, no ho coneixen més que d'*oído*. L'unic sol que han vist en el viatge ha sigut la *palangana*.

Però no tots es maregen, en el barco. N'hi ha alguns que sospitem que no viatgen pas pera marejar se, sinó pera marejar al proxim aixís que arribin a l'altre món. Enlloc se veu tanta gent plegada, com se veu en un transatlantic, que tinguin oficis més extranys, més modos de viure especials, que'n diriem d'exportació. Ve un home que viatja atletes. Porta una llista de tots els brutos de més nomenada d'Europa, de tots els amos del cop de puny, i

s'entén am certes agencies que negocien am carn de bestia i els contracten an els teatres pera esclafar-se les forces a davant de la concurrencia. En ve un altre que viatja uns seguros — pera assegurar la pesta, el colera, les febres, el xarampió i la verola negra, fins a la quinta descendencia, — que el que li sent explicar les bases i reglamentació i segueix amb el cap serè, ja pot navegar per allà on vulgui. Ve un alemany, que s'assembla a l'Ibsen, que du un invent de sombrero electric que s'encén pera pujar l'escala, i mata d'arrel les cerilles dels vigilants i dels serenos. Molts que van a fer fortuna — aixís, en sec: a fer fortuna — sense saber per aon començaran; encara en queda un que va a cercar un *tío* d'aquells que acabaven els actes en les comedies dels nostres pares, i n'hi ha més de quatre que no hi van pera res de bo.

Aquests homes són els mateixos que en els nostres temps gloriosos s'embarcaven am Pizarro, o anaven a Flandes amb el Duc d'Alba, o a les Indies am Vasco de Gama. Però com que avui dia això del negre s'ha posat a un preu que no se'n pot comprar, i l'explotar l'indio és un ram que costa un ull de la cara, aon no hi ha negres hi cerquen blancs, i l'exportació dels negocis ha suplit la de les armes.

Aquests, els marejadors, lo mateix que'ls marejats, són els impacients per arribar. Pera ells no hi ha temporals, ni tropics, ni nubols, ni mar. Vent en popa és l'unic que demanen, i milles, fer forces milles, pera arribar a lo que's proposen.

Quan posen les banderetes pera anunciar

als navegants el camí que s'ha corregut, ells ja fan cua esperant-les, i amb els seus ulls de cobdicia sembla que empenyin el camí.

N'hi ha alguns que si gosessin darien cop de tralla a l'helice pera fer-la anar més lleugera.

Santiago Rusiñol
Obra completa

IX

Carn de blanca

La unica cosa blanca, entra la nota negra dels tres o quatrecents emigrants que venen en l'«Argentina», és una de les notes més tristes.

Aquesta nota són tres dònes, si encara se'n pot dir dònes de tres desferres de la vida que'l vici ha anat escupint a totes les platjes del món; tres restes de joventut; tres flors marcides que'l vent de la fatalitat porta d'una banda a l'altra.

Aquestes tres dònes segurament les han vistes massa en els altres ports: els mariners d'Europa les coneixen, i al coneixer-les les arreconen, pel seu desig de carn nova; i com que han cansat allí ont eren, com malaltes de cansament van a provar terres noves, aon el seu cos sia novetat i el seu exotisme sia fragancia.

De les tres encara n'hi ha una que conserva, sota el marciment, restes de joventut i de bellesa; encara els ulls no s'han mort del

tot; encara els llavis no s'han desfullat, ni el cos ha caigut, ni el vici l'ha malmesa; encara té línies virginals sota la pell emmatxucada, i aquesta, allí, en la negror d'aquell fondal de miseria aon s'apiloten els immigrants, entre aquell munt de gent grisa, destenyits per la dissort i igualats per la seva pobresa, ve a ser la única claror, perquè per poca llum que fassi i per molt marcida que sia, simbolisa allí la bellesa.

És la unica, entra la gent descalça, que du sabates escotades; és la unica que, al dematí, entre'l bassal de flaire tebia que surt de l'apilotament, es pentina els seus cabells rossos, i se'ls trena, i s'hi posa pintes, i s'hi posaria una flor si hi haguessin flors en aquest abim; és la unica que porta joies, en que les joies sien un collar de boles de vidre vermell; és la unica que's pinta els llavis pera oferir-los a... ningú, perquè en aquelles cavernes, els llavis, de tant ser pera tothom, no poden ser pera ningú; el primer que volgués tastar-los sentiria la fredor d'un punyal travessant-li el cor, dut per vint mans de gelosia.

Ella és la reina, allí. Una pobre reina; però, sia com vulga, té un regne. Les dònes dels immigrants la miren amb ulls gelosos, amb ira, am rencunia, amb odi, am tots els odis, excepte el menyspreu, perquè, am tot i el rebaixament, el vici, pera'ls desgraciats, té'l prestigi de lo pitjor. L'acordeó, quan canta pera ella, treu planys d'un adoloriment que no'ls treu quan ella no escolta; els mariners, descalços, al passar li estrenyen els braços fins a ferli sang, i ella's plany, però també somriu, i aquell somriure els encén els polços;

Santiago Rusiñol Obra completa

alguns, per ella, es tatuen un cor en els muscles fornits del pit; els homes vells en el navegar, amanyagant-se, am la mà rugosa, l'anell que duen a l'orella, la miren passar des de proa pensant en els temps que no tornen, i allà a la tarde, quan a coberta la fan ballar fent rotllo, tots plegats, i ella, am moviments de luxuria, mou les caderes i abaixa els ulls, talment es podria creure, voltada del blau de la mar, que és la sirena del vici, una miserable sirena que la duen, junt am les altres, a vendre-la an el mercat d'America!

Avui ella ha estat l'heroina d'un moment quasi sublim. Després de dèu jorns de no veure terra, al matí, com una visió, s'han vist davant nostre les montanyes de la badia de Río Janeiro.

La terra era America. Tots els passatgers a l'hora s'han abocat a la barana: els de primera, amb els seus *gemelos*, i els de tercera am cos i ànima. Molts d'ells tenien de baixar, i era tanta l'alegria d'haver arribat a la fi del viatge, que'ls uns han pujat sobre les torres, els altres damunt de la barana, i els més joves cordes amunt, i allavores un grupo de minyons, bojos de content i d'entusiasme, no sabent què fer pera descloure l'esbojarrament d'alegria, com si lo millor pera oferir fos ella, la flor venturera, l'han agafada tots a la una i l'han içada enlaire, amb els braços, lo mateix que una bandera.

Si les torres de senyals contestessin les coses del cor, haurien içat bandera negra.

Però pera això no n'hi ha, de banderes.

La carn és cosa del fielat: no per compassió, sinó pel cobro.

Santiago Rusiñol
Obra completa

X

Río Janeiro

La badia de Río Janeiro té fama universal de ser de les més belles del món, i una de les coses que ajuden a trobar-la encara més hermosa és el ser la primera terra aon la vista troba siluetes, després de tanta ratlla dreta.

A l'entrada de la badia, lo primer que's veu són com grans monstres: illes monstres com de pell d'elefant o esquenes d'hipopotams que dormen al fons del mar. Aquestes illes, en els lloms, en les esquerdes, allí ont hi ha un xic de fondalada o aon se troba un xic de planura, es cobreixen de cocoters i d'una herba grassa i humida que ho tapiça tot de verdor, però d'una verdor especial que no l'haviem vist mai enlloc més, que'n podriem dir verd d'America.

Es va entrant endins, i de tots costats es van veient més illes i més verdor. Algunes serveixen de forts, altres de testos a ran de l'aigua, pera poder-hi criar una palmera; al-

tres, més grans, són com un bosc que s'hagués inondat aquells dies, i eixissin les copes dels arbres. Després de les illes, es va caminant i es troba una immensa penya de l'alsaria de Gibraltar, acotada, com si saludés a una altra que n'hi ha a l'altra banda, i al tombant, formant una vall, la ciutat de Río Janeiro, com una visió realment fantastica.

Río Janeiro és gran (un milió d'habitants), però no és pas per lo gran per lo que admira: és pel seu escampament, per la volior, per la seva immensa silueta, perquè no se sap ni ont acaba ni on comença. Per entre'ls arbres, per les montanyes, al lluny, al mar, dalt dels turons, enllà de la plana, per tot se veuen cases i més cases, eixint com per encantament. Recorda Napols i recorda Palma, però am més extensió, am més cases, am més siluetes, amb unes torres que semblen campanars i campanars que no semblen d'iglesies, i cupules de formes extranyes, i edificis que no s'expliquen, i, entre casa i casa, verdor, un atapaiment de verdor, que sembla que surti de les teulades, dels terrats, de les xemeneies; aquella verdor que hem dit d'America, d'un to cru, d'un to igual, d'un to de fulla de tot l'any, hermosa i monotona a l'hora.

Com que'l barco sols s'atura dues hores, sols tenim temps de baixar un moment, i en dues hores de veure una ciutat de l'extensió de Río Janeiro no més es pot donar una impressió de lo poc que s'ha pogut veure, i encara no és definitiva.

Pera nosaltres, arribats de fresc..., lo primer que'ns crida l'atenció són els negres i l'arquitectura. Els negres sempre'ls haviem

vist de un a un, i sempre amb uniforme. No podiem concebir un negre que no anés de groom o de chauffeur. El negre, pera molts, és un negret que obre portes, que raspalla roba, que passeja anuncis o que fa de criat d'*americano;* doncs aquí, encara que un sapiga que'l negre, fòra el color, és un home exacte a nosaltres, fins a veure-ho no se'n fa carrec. Com se pot un imaginar un negre gomós, un negre dandy, vestit a la moda de Londres i plantat a la cantonada que aquí correspon a cân Llibre? Qui s'imagina una negra venint de sermó, o de les quaranta hores, i trobant-se amb altres beates tant negres com ella i vestides de negre? Qui creuria mai que hi hagi negres que semblin senadors, diputats, coronels o regidors, de posat tant serio com els blancs, però am sa serietat tenyida de negre? I *niñeras* blanques duent negrets? I dides negres criant noiets blancs? I soldats, i capellans, i intelectuals, i fins neurastenics, i fins estetes? Aquí el color no compta pera res, al menys mirat a corre-cuita, però lo que cambia, sobretot en elles, és el modo d'empolainar-se. Quan vèiem aquelles estampes que graven als Estats Units, amb aquells colls al revés i un puny de camisa al peu, i una armilla cordada al darrera, ens crèiem que exageraven, però si exageraven l'incoerencia, es quedaven curts en els colors!

Els tons que porten les mulates i tota mena de *morenes,* en aquesta ciutat de Río Janeiro, és impossible de descriure. Aquells berrets de satí vermell que porten les mones d'orgue, se les posen elles, però am més plomes; aquelles llustrines de verd de lloro que

fins pera forro són massa verdes, elles se'n fan les seves brusetes, amb el forro per la part de fòra; dels colors més escandalosos se'n fan llacets, se'n fan llaçaços, i se'ls planten al coll, al cap, als peus, i allí ont hi troben lloc. Pera'l negre hi ha una cosa tant trista com en l'esclavatge: hi ha la ridiculesa. Abans feien pena, i ara fan riure.

Lo que no fa riure, però mareja, sobre tot al foraster, són les cases d'aquesta terra. Hi ha una Gran-Via immensa, colossal, ben cuidada, ben urbanisada, però de les cases... no'n parlem. Pera donar-vos una idea de lo que és si haveu vist una exposició que hi hagi carrers de les Nacions, penseu amb allò i veureu la Gran-Via. Tot sembla fet provisionalment com si la gent portessin pressa, o esperessin un terratremol, o haguessin de cambiar de terra. Hi ha cases de gotic d'album, fetes de paper Bristol, que no se sap si són aduars, sanatoris de protestants, iglesies laiques o asils d'invalids; n'hi ha que semblen capitanies, i hi vènen pinyes i conserves; que semblen quartels, i són cira-botes. Al costat d'una casa altissima que té els pares a Nova-York, se'n veu una de petiteta amb una cupula daurada que no més li arriba als genolls; al costat d'aquesta, una d'ampla, am cada adorno plateresc, que un altar de Churriguera es queda curt de fullaraca; més enllà una de llarga i estreta, am camarots en comptes de pisos, com un transatlantic anclat, tenint per pariona a la vora una caseta de pessebre, i això en un arrenglerament, que un es cansa de seguir carrer i s'asseu al primer banc que troba!

És clar que, seguint caminant, un trobaria

carrers, i cases, i edificis, i parcs que de segur deuen ser més bells, i deuen ser més irregulars...; naturalment que en aquelles montanyes hi trobariem recons de verdadera poesia, i, seguint aquelles cales, punts de vista meravellosos; però el barco ha donat el primer avís: prenem una cervesa a peu dret, que'ns costa vuit o dèu mil reis, i ens embarquem altra volta.

Els transatlantics tenen això. Com que s'aturen tant poca estona no's pot veure més que lo principal, i lo principal de per tot arreu sol ser tant sols lo aparatós, lo ample, lo gran, però mai lo intim, lo arracerat, lo quiet, que és lo que no's pot ensenyar als forasters de dues hores, i aon s'hi amaga la bellesa.

Lo bell dèu ser en aquells fondals que va deixant endarrera el barco a l'eixir de la badia; en aquells poms florits i amagats que s'endevinen sota les roques; en aquells boscos aon no hi entra el sol (1).

De un a un els anem deixant, i tornem a trobar el mar, aquest cop ferestec i de color d'acer. El sol es pon per una escletxa. Es pon tetric. Es pon malhumorat. En un illot del camí hi veiem totes les gavines i totes les aus, que no haviem vist des de l'eixida de l'Equador.

La sirena udola com un gran plany, i totes s'alcen a l'hora, i aquell cap-vespre hi ha un nubol més: un nubol ferestec, en espiral, com una immensa fumerola.

---

(1) Aquests boscos els hem vist un xic de tornada i són verament meravellosos.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XI

Santos

A l'entrar a la badia de Santos per primera volta es comença a veure l'America que un s'imaginava.

Ens recordem que quan erem nois i haviem fet llit uns quants jorns, pera passar la convalescencia ens donaven pera mirar les lamines de *Alrededor del mundo*. Recordem uns gravats al boix aon se veien palmeres i cocoters, amb uns negres ballant o rostint un bè; al fons una barraca de palla, i a primer terme un europeu, vestit de blanc, amb un gran berret, prenent l'ombra al mig de la *vista*. Els negres tenien el pit ample, el nas esclafat i les cames primes, i els penjaven uns braços llargs, am dues manaces al cap-d'avall; l'europeu, o l'explorador, era moreno i tenia una pipa; les negres anaven vestides amb unes faldilles ratllades, i a sota de la barraca, que se sostenia am puntals, es veien sacs que devien ser plens de cacau, de cafè o de xacolata.

Santiago Rusiñol Obra completa

Aquelles estampes, al veure Santos, les hem tornat a recordar, i per una suggestió d'idees que no deuen tenir res que veure, hem pensat en la *¡Flor de un día!*, en la *Marina*, en el *Capitán Grant*, en el negre de la Riva, i fins en el *Robinson Petit*.

Aquella America que vèiem era també la que haviem vist en les capsés de cigarros, amb els plantius, amb els bambús, amb la mulata sota el coco, amb el gronxament de l'hamaca; era l'America aventurera d'homes amb bòtes i samarreta, bevent cervesa, amb dues pistoles; era l'America dels panamàs, del lloro a la porta, del *comercio*, dels homes de tots els colors i les dònes amb ulls com dues mores, i era l'America de Maine Reid, de les selves, dels aigua-molls, de les bardices impenetrables, dels cocodrills prenent el sol, dels Colons i del sol dels tropics.

A l'entrar-hi, en aquella badia, el sol que queia, pera descriure'l, s'hauria d'escriure amb suor, i quan se sua tant no's descriu res. Era una calor que deia a l'home: «Si treballes no tens remei. Aquí, jo'm cuidaré de tot. No sembris, no reguis, no llauris; ajupe-t pera cullir, i a jeure, que si t'empenyes en fer més feina de la que'ls meus raigs et permetin, ja'm cuidaré jo de matar-te.» Era una calor tant pesada que'ns venien ganes, com els perdiguers, d'anar a coberta am la llengua fòra; una calor que'l barco suava; una calor espessa, atapaïda, com si l'atmosfera fos de caldo.

Caminant al mig d'un canal, que entra endintre lo mateix que un riu, a cada vorera, fent de platja, hi anaven passant les estampes de *Alrededor del mundo* que deiem. Aquí un

platanar mullant el fruit, com raim inflat, a dintre de l'aigua; allí uns negrets banyant-se com anguiles americanes; a dreta un cocoter altissim, am quatre plomes al cim de tot, penjant am tota l'indolencia; a esquerra una montanya verge, aon no hi cabia ni un arbret més; enllà una caseta com de cartró, am quatre palles al damunt; ençà una molsa tant espessa com matelassos d'herba; arreu la palmera de fulla ampla, l'eterna palmera que treu el cap per tot arreu ont hi ha un xic de terra, i per tot aquella verdor, que és com la crosta d'aquesta America.

Tampoc aquí tenim gaire temps pera visitar la població. Aquests transatlantics tenen una pressa com si els corressin al darrera, però la població és d'aquella mena que se'n podria dir de joc d'escacs; poblacions de quadratura, o, més ben dit, poblacions d'*etc...*: es fa un carrer i s'hi posa un *etc.*, volent dir que'ls altres són iguals; es pren la mida d'una casa, i *etc.*, amidada l'una, amidades totes; es veu un barri, i *etc...*: aviat, posant-hi etcèteres, un se fa carrec de tot.

Aquests pobles, inspirats en les preses de xacolata, tenen la particularitat de l'absencia absoluta de tota estetica. Aquí no hi demaneu ni flors, ni art, ni altres tonteries. Am les cases totes tallades amb el mateix patró comunista, totes d'un pis, totes bessones. Són pobles aon el gust hi ha fet un salt, de l'edat de pedra a l'edat del ciment; de la pedra foguera a l'acetilè, de l'epoca de les cavernes a l'estil torre de Vallcarca; del mastodont al peix de globo; del rhen a la bola de vidre, i de l'idol al gerrer. Tots aquests gerros i testets

que's veuen a les cornises dels botiguers retirats d'Europa, els veureu en aquestes fatxades; tots els sortidors de petxines de les torretes dels comerciants que allà ja han plegat el negoci, les han encastades aquí aquests homes que's voldrien retirar; enlloc com aquí s'ha vist mai el regnat de la simetria. De les botigues no'n parlem. Aquells caixonets dels vetes-i-fils, tant endreçats, tant definitius, amb el llustre de generacions, aquí és un escampall de coses que sembla que tinguin pressa pera treure-se-les del davant aquell mateix jorn, al preu que sia; aquell endressament de l'estalvi, aquí és un apilotament; aquelles tavernes am patina, aquí semblen cases de banys: tothom vol sortir-ne, plegar, fer els quartos depressa, no entretenir-se, poder reemigrar lo abans possible, abans la calor no'ls astori.

Una de les coses que hi ha més, en aquest poble, és cases de cambi. De primer cop d'ull no enteniem l'afició an aquest comerç, però, mercès a l'experiencia, ens en vam fer carrec aviat. De vint duros de moneda espanyola que varem haver d'anar cambiant a cada lloc, per lo que pogués ser, al passar de pessetes a lires, de lires a francs, de francs a reis, de reis a *pesos*, i de *pesos* a pessetes, pel sol fet d'un cambi i un giro que giraria el cap a qualsevol, al tornar-se altra volta duros havien perdut pel camí, no més pel frec de cambiar-los, quaranta pessetes amb el seu pico. El que cambia, en aquestes terres, no té necessitat de gastar; cambiant cambiant es torna pobre, i an això's dèu, segurament, que hi hagi tota una ciutat que visqui de cafè i de cambistes.

Després d'aquesta novetat, seguint uns

quants pams de terra quadrada, que'ns va dur a la quadra catorze, vam veure el primer lloro d'America, i això mereix capitol apart, perquè és digne d'estudiar-se. El lloro d'Europa, el lloro que haviem vist a les cases de dispeses, a casa les viudes de militars o en carrerons estrets i sospitosos, era sempre un lloro desplomat, am les potes brutes de pilota, amb un verd de funda de violí, i, sobre tot, d'un posat modest; però el lloro de Santos és altra cosa. El lloro de Santos és d'un verd que fa mal a la vista, i quasi al oido; d'un verd de panyo de billar, de seda; d'un verd de regadora nova; d'un verd sense compassió; les plomes són noves i llustroses, com si les acabessin de fer; els ulls tenen tres persianes que s'obren i es tanquen per seccions; les potes semblen de persona, i, sobre tot, el seu mirar és tant insolent, tant poca-vergonya (i si s'ofenen pitjor pera ells), tant dominador i analfabet, que's veu ben be que's fa carrec de que viu a casa seva. A Europa tenim el gall, que am la cresta i les plomes enfòra es veu que's pensa ser alguna cosa; però el lloro no s'ho pensa, el lloro ho diu: com que té el do de la paraula, i com que n'abusa, d'aquest do, tot lo que té al cor ho té al bec, i si no fos que ofendriem a molts oradors que cotorregen, diriem que, lo mateix que ells, primer parlen i després pensen.

Aixís que'm vaig encarar amb aquesta bestia curiosa pera tenirhi un xic d'interviú, lo primer que'm va dir fou: «*Italiano*».

Jo li vaig dir que no, que anava errat, que havia sofert un lapsus, que patia una equivocació.

«*Italiano*», em va anar dient.

Jo prou li vaig voler fer compendre que era fill de Barcelona, de Rivera, del mateix carrer de la Princesa, però ell vinga «*Italiano*», però amb una convicció de paraula, amb una seguretat d'idees, amb un aplom, que vaig anar-me'n, perquè si arriba a insistir gaire, o m'hauria omplert de dubtes, o li hauria dat un revés.

Després del lloro, naturalment que si haguessim vingut a fer conferencies de pago, pera estrenyer els llaços cordials de tota la raça llatina, o be pera estudiar les necessitats del país, i l'importació i exportació, hauria pogut fer altres interviús, no am cotorres, sinó am persones d'*arraigo* i consideració. Per elles hauria sabut, i sabent-ho ells ho sabria jo, el cafè que's cull, les taces que se'n prenen, el sucre que entra en cada terròs, lo que paga de sortida i lo que pagaria d'entrada; hauria pogut fer una estadistica de lo que ha produit el coco des de la fundació del coco; hauria pogut fer una memoria, que hauria anat a parar al ministeri de Foment, pera que'ls diputats rurals l'haguessin feta regalar a la biblioteca del districte pera aliment de rates locals; hauria pogut fer una columna, més o menys aranzelaria, de lo que cobra el Brasil, i això em faria quedar be am la gent sèria i acabalada, però els barcos són barcos, com ja hem dit, i no esperen estadistiques, ni aranzels, ni gent estudiosa.

A l'arribar a bord lo que sí vam veure és una munió de gent pobre que baixaven uns farcells que, per lo bruts i lo miserables, no pagaven importació. Eren un cen-

tenar d'immigrants que havien arribat a terme.

Entre aquella gent que baixaven, tots iguals, tots parions, com en la població que's quedava, hi devia haver de tot: homes honrats, infeliços, sospitosos i fins malvats. Alguns d'ells, a força de treball, de suors i de monotonia, arribarien a ser rics; algun fugitiu per deshonra potser tornaria al seu poble i seria un home important, i pagaria una iglesia, i regalaria una escola, i fundaria un hospital, i tindria lapida a la plaça que explicaria els seus merits i cantaria la seva virtut; algun altre treuria a llum el talent que portava a dintre i seria un verdader home; però pera cada un d'aquests, quants cents de caiguts! quantes victimes! Quants morts en aquell fossar que ho fermenta tot, fins la vida!

El barco tornà a caminar, i vam deixar aquell país de tinglados, de joc de dames, de negres i blancs i blancs i negres.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XII

Anem seguint

Sia la calor, sia el seu natural, sia que'l mar, com tot lo del món, té'l seu genit, el cas és que en eixint de la badia el mar es va incomodar, i, com cavall que's vol treure la sella, es volia treure el barco de sobre, i vinga fer bots i cabrioles.

Nosaltres, com que, naturalment, teniem empenyo en no moure-ns ni ser victimes dels elements, ens agafavem per les baranes i conservavem l'equilibri del millor modo que sabiem.

A taula van posar unes fustes pera sostenir els plats i les copes, que's volien eixir de mare; la sopa era un trangol en un estany; el vi, un temporal a dintre d'una copa; les soperes caminaven soles, i no's tenia més que esperar que'n passés una pel davant pera servir-se i deixar-la anar, i el dinar, en comptes de dinar, semblava un sarau de Sant Victor.

Santiago Rusiñol Obra completa

Aviat, l'un darrera l'altre, molts passatgers, grocs i disgustats per aquella falta d'equilibri i de respecte a l'estabilitat, van desfilar, amb un somriure que semblava dir: «no és gran cosa, però'm temo que no'ns veurem mai més»; el capità va anar quedant sol, voltat de l'oficialitat, que no té dret a marejar-se, i alguns practics en el navegar, que hi tenen dret, però que no'n fan ús, i pera seguir les costums del barco i no fer-nos veure amb els companys, també'ns vam anar esgrogueint, i amb el somriure de reglament, ens en vam anar al camarot.

Un cop al camarot, no'n parlem. Essent ja de nit i amb el llum apagat, no vam voler saber lo que passava. Sentiem que'l barco baixava, baixava tant, que'ns preguntavem si potser baixaria massa i tindria feina a tornar a pujar, i quan era a baix, vinga anar amunt, i quan ja quasi era al cim d'aquelles montanyes de goma, que si a la dreta, que si a l'esquerra, semblava tenir un moment de dubte, pera tornar-se'n a anar avall altra volta; al camarot del costat se sentia gemegar, i a l'altre també, i a tot el rengle; després venia una quietut, com si tothom s'esperés a la una, i a darrera un crit i un soroll de cascada de l'aigua que entrava an els de tercera, i corria per la coberta, i es vessava per allí on podia.

La nit va ser d'aquelles nits que, si tinguessim pretensions d'aspirants a naufrecs forsosos, ens en podriem alabar a la vora del foc quan fossim vells. El *pampero*, que ve a ser una mena de tramontana que no ve de l'Empordà, sinó del diable de les pampes, ens va estar gronxant d'una manera tant sense

Santiago Rusiñol
Obra completa

modos ni vergonya, que no'n parlarem perquè no sembli que volem tenir pretensions.

Allò que haviem sentit a dir que'ls barcos, en aquests transits, són *juguete de las olas*, doncs això va ser l'«Argentina»: un *juguete*, un verdader *juguete*.

I mireu lo que són les coses. Al dematí, quan la claror va començar a entrar per l'ull de vidre que tenim an el camarot, vam veure un rengle de formigues que, mentres nosaltres ens gronxavem, elles, seguint una esquerda, com si no hi hagués trangol, ni vent, ni *pampero*, amb el seu granet de blat a coll, anaven seguint amunt i avall, am tot el repòs, am tot l'ordre i am tota l'organisació que tenen aquestes bestioles.

Aquí, si fossim filosops, diriem que'l món és molt ample; que lo que per uns és tempesta pels altres no ho és, i vice-versa; que la gota d'aigua..., i això, i allò altre. Però com que no ho som, gracies a Deu, direm que'l mar es va calmar, que les ones van assossegar-se, que vam veure les costes del Plata, i que'ns anavem apropant al terme del nostre viatge.

L'aigua del mar es va enrogir de color de fang, i quan l'aigua s'enrogeix no és per vergonya, és perquè hi ha un riu, i aquest riu era el Riu de la Plata.

Vam anar avençant poc a poc, dintre un immens bassal de cola de fang; per tots costats es veien barcos que entraven, que eixien, que demanaven pas; es veien els pals d'alguns que abans d'arribar havien naufragat; va venir un remolcador que'ns va agafar per la mà i ens va portar badia endintre; arribà

el metge, i, sense miraments, va fer vacunar els de tercera (entravem al país de la llibertat); aquests van mudar-se am la millor roba, com si anessin a una festa; els barcos es varen anar espessint, varem anar trobant cent boies que'ns anaven senyalant carrers, com una ciutat a dintre'l mar, i allí al fons vam veure una ratlla com un fil finissim de blau clar.

Aquella ratlla era Buenos Aires. D'aquella ratlla en van anar eixint, a mida que'ns apropavem, unes fumeroles imperceptibles que s'anaven tornant una boira; unes agulles primissimes que s'anaven tornant xemeneies; cinquanta, cent, centenars de punxes que's varen anar tornant cupules, i minarets, i campanars, i va apareixer la ciutat, com una planura de cases que va extenent-se fins a l'infinit.

Al ser al moll varem veure braços aixecats i siluetes conegudes. Entre'ls braços extesos, uns braços de director d'orquestra: els braços llarguissims d'en Morera.

Els vam estrenyer am tot el cor. Vam estrenyer els d'altres vells companys a qui ja quasi no coneixiem; d'alguns que'ns deiem: «També aquest és aquí?»; d'entusiastes de la nostra terra; del Centre Català; del Casal; del nostre Consul de l'Art, l'amic Artal, que tots estimem ja abans d'haver-lo conegut; de mallorquins, d'andalusos, de tants i tants que coneixiem de les nostres anades pel món.

Als braços dels que són lluny l'anyorança els dona força.

Que digui el mapa lo que vulgui: n'hi ha molta, d'aigua, pera arribar a America!

Santiago Rusiñol
Obra completa

XIII

Buenos Aires.- L'arribada

L'entrada a Buenos Aires, del modo que hi varem entrar nosaltres, talment ens va semblar un espectacle de magica.

Entrar en una ciutat, de nit, i més si aquesta ciutat és immensa, és una cosa que desorienta. Un veu masses que no sap què són; un veu columnades que no sap lo que sostenen; un veu agulles i siluetes que no sap a l'alsaria que pugen, i un passa per aquí, entra per allà, talment sense esma ni orientació, ficant-se en un laberinte am por de no poder-ne sortir; però si aquesta indecisió va acompanyada de les circumstancies en que varem entrar a Buenos Aires, l'impressió és ja fantasmagorica.

Figureu-vos dies i més dies de la fosca del mar, de la blavor, de l'immensa monotonia, i que entreu en un port a negra nit; figureu-vos un ploure a devassalls, i que, de sobte, preneu un cotxe, i al haver caminat duescen-

tes passes us trobeu en una immensa rambla plena de llum, enlluernadora, am focus, am reflectors, amb aparadors roents, am vitrines com forns de vidre, am fanals com processons, am la sobtada resplendor d'una immensa foguera electrica; afigureu-vos que en aquesta rambla, per mor del gran xafec, no hi ha ningú; que'ls aparadors semblen altars plens de les coses més extranyes; que hi ha rengles de maniquís darrera les vidrieres, com fantasmes encartronats que us miren amb els ulls de vidre; que hi ha vestits de senyores a dintre acuariums misteriosos, i lletres de foc dalt de les cornises; i que aparadors, llums, fanals i fantasmes, els bassals de l'aigua els reflecten. Figureu-vos que al parar de ploure, com formigues que no se sap aont eren, comença a eixir gent, i més gent, que passen depressa d'una banda a l'altra; i cotxes que corren desesperats; i automobils amb ulls de drac; i infants cridant, i bocines, i udols, i rodolaments; afigureu-vos això, i que un ve del mar, i digueume, cavallers, si no n'hi ha pera perdre l'esma.

L'impressió que té'l taup al veure el sol dèu ser semblant a la d'aquesta entrada. Un es frega'ls ulls, mig closos de tantes nits de veure estrelles am la seva claror somorta; un ha d'apendre de caminar, de tants dies de gronxament; un ha d'apendre a tornar a mirar i veure coses quasi oblidades; un ha de preparar la vista; un comprèn que arriba a un món nou. La distancia i l'enlluernament fan entendre que ha d'oblidar moltes coses de les que sabia si no vol que li sien un destorb; que gira full a la seva vida.

Tinguda ja aquesta impressió i al obrir el mirar a la realitat, la sensació no decau, sinó que aumenta. Figureu-vos també que aquelles cases, quan les aneu veient de dalt a baix, són molt més altes de lo que vos crèieu, que dalt del terrat hi ha altres cupules, i dalt de les cupules, minarets; i que lo que us semblaven estels, són llums encesos a dalt de les agulles; que les masses d'ombra llunyanes es van tornant altres edificis. Aquí uns reixats de ferro lliis tanquen les cases de l'or,—els bancs, les caixes, els grans capitals—i sembla que'l pes d'aquella força aplani les mateixes pedres; allà veieu una casa quadrada colossal, roenta, oberta a tota la claror, i la sentiu com bategar, brunzir, tremolosa, com una immensa fornal encesa pel pensament, i compreneu que es un periodic, i en veieu les venes obertes, llançant arreu com rius d'idees; més lluny veieu columnades, i és un teatre, i enllà un altre, i més més enllà, am gent que entra i surt com en el temple; i que cada pas que aneu donant per la gran via central és pera veure més edificis, i més brillar de llum i fogueres.

A cada cent metres, com un cronometre, trobeu carrers a dreta i esquerra; als cent metres més transversals en trobeu d'altres de paralels; mireu enllà, a una banda i a l'altra, i veureu puntets de claror, que, com punts suspensius encesos, se'n van enllà, fins a no veure-us; aneu de cent metres en cent metres, i sempre més, sempre parions, duent l'angoixa i la sensació de no trobar la fi de la cosa; pugeu a un tramvia pera anar més lluny, i el més lluny és sempre més lluny, i, borratxos

de claror i de ciutat, arribeu a l'hotel, i, ja en la cambra, demaneu a l'esperit que us deixi reposar una estona.

L'esperit us diu que això és hermós, que és gran, que és jove, que és ple de vida, però abans de poder-vos adormir se us fa una evolució al cervell. Les ratlles curves que dueu impreses es van allargant, fent paraleles; les pujades i baixades que porteu a la retina es van aplanant suaument; el color de les coses velles... es va aclarint i tornant-se nou. Com hem dit al començar, els ulls comencen a avesar-se a coses que desconeixien.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XIV

De dia

L'endemà dematí ens llevem dejorn i ens llancem als carrers de la ciutat, amb ansia de veure am claror lo que haviem vist mig a les fosques.

Buenos Aires, com totes les ciutats, a més dels carrers innombrables, té un carrer que se'n pot dir el Carrer. En uns llocs en diuen la Rambla, el Boulevard, en altres, el Passeig o la Terraça. Aquí es l'Avinguda de Maig.

Aquesta avinguda de Maig és el lloc aon es va a parar, sia d'aon sia que s'arribi; és el cervell, d'aon surten els nirvis; és la central de telefons; és aon viu l'aranya en mig de la tela; és el punt aon el foraster s'encamina pera orientar-se quan es perd en el laberinte; és el motor que mou la gran maquina.

Allí anem, com tothom, i des d'allí comencem a correr pera fer-nos carrec d'aon vivim.

La primera impressió que rebem es la de que no ho sabem, aon vivim. Si ens fixem en els rengles de cases correctes, series, riques i aparatoses, am balustrades Lluís XIV i portades senyorials, ens creiem en un Boulevard Haussmann o en l'Avinguda de Kléber; si anem més enllà, i, seguint un carrer, trobem el

riu al cap-d'avall, ens tornem a trobar a America, am l'immensa planura d'aigua, amb unes ratlles que són illes; si anem al port i veiem els vaixells arrenglerats com vies flotants, ens figurem trobar-nos al Tamesis; si a la dreta, al barri de Monceau, i si a l'altra banda, altra volta a America. La gent que passa tampoc orienta; aprop d'un grupo de catalans, que passen parlant en veu alta, com si fossin a casa seva, uns inglesos rossos que no diuen res, però que's veu que hi són, a casa seva; al cafè, aprop de gallegos, asturians i andalusos, d'ulls negres i de cabells llustrosos, am la seva xicra de xacolata, alemanys de color de panotxa, am tants munts de plats de cervesa com figures seuen a la taula; entre un grupo d'italians, amb un *virginia* o *toscano* als llavis, homes del Nord de l'Europa am pipes grans com cafeteres, i entre ells l'argentí, de color moreno, de ratlles fines i pronunciades, d'ulls de negre blaviscós, com un nubol de tempestat, que passen serens, reposadament, entre aquell garbull de races i dònes esveltes com els joncs, que semblen resumir la terra.

Una altra de les primeres impressions que també es reben és que tothom camina depressa i de que tot s'està trasbalsant. Aquell repòs que portem d'Europa, aquell ritme en el caminar, que'n podriem dir de tres per quatre, aquí és de quatre per dotze, i un té d'avesar les cames a dur el compas que porten els altres si no vol ser un destorb public. No creiem que tothom dugui pressa, però els que no'n duen ho han de fer veure. Aquí el caminar és un medi, i enlloc del món hi ha tants tramvies, i cotxes, i automobils, i auto-dia-

Santiago Rusiñol
Obra completa

bles, ni tantes maquines de fer camí. Les aceres són com flocs negres fets de gent que camina com si l'anessin estirant: de cintes que volten la ciutat, que no paren mai, que quasi no enraonen, que un engranatge invisible les fa rodar hores i més hores, com automates d'una idea fixa.

Com si a un li donguessin corda, s'arrenglera a l'acera i endavant! Camina que caminaras, de primer un no sap aon va, el porten i es deixa portar. Després, quan ja està cansat, són els de darrera els que l'empenyen, i, pera no esser empenyut, un va seguint lo mateix que'ls biciclistes, als quals els *entreneurs* els marquen la ruta i els donen dalit pera correr més. I un comença a veure carrers, tots drets, tots parions, tots germans, tots d'una mateixa familia que no fa diferencies odioses.

L'espectacle que un veu, al seguir-lo, és el de que un entra en una ciutat que'n podriem dir de regadiu. Fa l'efecte d'un gran planter, que, regat amb or, am voluntat, am força i amb inteligencia, el fan creixer am gran esplet. Allí on no hi veieu més que un pis, hi torneu a passar i ja n'hi veieu dos; allí on n'hi ha dos, n'hi pugen un altre; i aon ja té l'altre, pisos amunt, i en sent a dalt, vinga la torre, i damunt de la torre, la torratxeta, i a la cupula el para-llamps, i entre el para-llamps i... el llamp, un sol daurat, o una fletxa, o un angel amb un llum electric. Hi ha llocs que no hi ha més que'l *solar*, puig l'anunci l'invadeix, i es creuria que aquesta molça, feta de crits i de colors, és l'adob d'aquell *terreno*, que l'endemà fa la brotada; n'hi ha d'altres que són quatre fustes, doncs les fustes es tornen rajo-

les, i les rajoles es tornen pedra, i quan la pedra ha pujat prou, els surt terrat, i ja s'hi pot viure; n'hi ha que'ls surt una costellada am costelles de ferro verge; i les costelles es van omplint, i primer tenen l'òs que la carn, i n'hi ha que neixen totes soles. La republica dona l'ordre de que's necessita un altre carrer, i el carrer surt allí on li manen.

L'impressió és de gran, d'immens, quasi de massa gran. Un comprèn que aquesta ciutat porta el camí decidit de ser de les mellors del món, i està convençut de que ho serà, però l'empenta que du és tant furienta, que, no podent aguantar les cases, les extén als quatre costats, com una lloca que'ls polls ja li caminen.

Un va enllà, sempre enllà, i troba carrers; primer de dos pisos, després d'un; un camina i tant sols troba baixos, camina més i van aplanant-se, i després d'aplanar-se, aclarintse; i quan s'han aclarit, troba tanques, i després de les tanques fil-ferros marcant la ciutat, fins del demà, i quan s'ha acabat, l'immensa pampa, senyalada també am l'intenció, com un somni de grandeses.

És clar que, am tanta ratlla dreta, hi ha un moment que l'esperit voldria trobar a davant dels ulls un carrer estret i negrós, com els de Toledo o Girona, un palau vell daurat pel sol, un bocinet de ruines, un mur d'eura, un xipré, un castellot; però això encara són ressabis d'aquella Europa que havem deixat.

Encara el cor ens demana coses que l'America no les cria.

La poesia, segurament, aquí dèu tenir un altre ritme.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XV

Els «terrenos»

Sí, la poesia, aquí, segurament té un altre ritme, però mentres esperem aconseguir-la, de moment, a tot'hora del jorn, parli am qui parli el foraster aixís que acaba d'arribar, am poquissimes excepcions, no li parlen més que de *terrenos*.

La terra, per tot aon no hi ha mar, se'n diu terra, i és terra per tot menys aquí. Aquí no n'hi ha, de terra: hi ha *terrenos*.

Per raons fisiques i geologiques que serien llargues d'explicar, la naturalesa ha fet una plana quasi tant gran com tota l'Europa, i quasi tant plana com el mar. Aquesta plana no té montanyes, i sense montanyes ni turons no hi ha res que marqui les fites quan se tracta de la proprietat, ni res que senyali termes quan se tracta de paisatge. L'home, doncs, en sense aquesta guia, que'n podriem dir natural, s'hauria perdut en el dubte de quines terres eren les seves i quines terres eren del

proxim, si el sistema decimal no l'hagués vingut a ajudar, i per l'enginy d'una medició simetrica, ordenada i urbana, la terra s'ha tornat *terreno*.

No sabem si ha anat ben be aixís, no tenim datos pera comprovar-ho, però lo que sí sabem del cert és que en el moment actual, per l'enginy de la quadratura, de des dels Andes fins al Plata, de la llegua baixant a la *chacra*, de la *chacra* baixant a la *cuadra*, de la *cuadra* al metre quadrat, la terra s'ha tornat *terreno*, i homes, dònes, infants, artistes, clero, militars i classes neutres tenen una ambició comú: adquirir un metre d'aquest *terreno*, del metre passar a la *cuadra*, de la *cuadra* anar a la *chacra*, i d'aquesta arribar a la llegua, pera fer-se amos d'una provincia per medi de la simetria.

És molt extrany trobar una persona que, als dos minuts de conversa, no us digui que té un solar pera vendre, o que no vulgui comprar-ne un altre. Parleu de literatura, i pel camí de Cervantes, o de Molière, o del Dante, per linies rectes de la conversa, aneu a parar a la *chacra;* sentiu tocar el piano an algun music, i no passarà mitja *sonata* que Beethoven no aguanti la capa d'una conversa de *terrenos;* ensenyeu un paisatge a un *amateur*, i us pregunta si és pera vendre, no el paisatge, sinó el *terreno*. La cambrera del meu hotel té mitja *cuadra* de proprietat en un poble que encara no hi és, i tot espolsant cadires us pregunta si voleu comprar-la; sé un capellà de regiment que ha comprat sis llegües de desert a les planures més desertes, pera anar a convertir els habitants, i també

Santiago Rusiñol
Obra completa

cerca comprador, pera anar a convertir més enllà; hi ha venedors de periodics que ja tenen pams quadrats de *cuadras;* no és extrany de veure anarquistes que, al cap d'un any d'haver desembarcat, sien proprietaris; àcrates disposats a la compra i venda, i per les parets, en els telons, sobre les fustes, damunt dels teulats, sobre les taules dels cafès, per tot arreu on cap l'anunci, la *cuadratura* us persegueix, cantant aventatges, dictant projectes, oferint metres d'Argentina a plassos d'un any, de dos, de cent, de dèu vides, de tantes vides com volgueu, am tanta tossuneria, que'l que no compra o no ven quasi be fa un paper ridicul.

És clar que, com havem dit abans, el tenir *terrenos* no és tenir terra. Pera'l proprietari de casa nostra, el tenir un camp, o el tenir una horta, no vol dir sols tenir-ne els terroços: vol dir la parra fent de porxo; vol dir un rengle de clavellines vorejant la casa pairal; vol dir els arbres florits; el llorer vell al mig del gran pati, la vinya al fons i l'hortet al davant, herencies de sensibleria que'ns venen dels nostres pares, i que també deuen patir els vells habitants d'aquesta pampa; però pera'l proprietari simetric, pera'l que així que baixa del barco ja cotisa un trocet de patria, i la compra al preu de *bolsa*, els *terrenos* són altra cosa. Aquest compra i no sap on compra. El comprar, pera ell, és geometria, és calcul, és joc, és pendre un bitllet de la rifa decimal; és tenir una fitxa més en el gran *tablero* argentí, i com no pateix la mania de voler-se arrelar a la terra, i d'altres preocupacions inutils, del mateix modo que

compra, ven. No hi ha perquè anyori la terra, perquè no l'ha vista mai. Així com un paper brut l'home ja sap que val un *peso,* així una escriptura neta sap que val una proprietat, i aquell que no veu les coses més que com són en el paper, té l'aventatge, sobre'ls altres, de no deixar-se enternir en el calcul, i el que calcula és un gran home, segons expliquen certs llibres, que no he llegit ni he de llegir-los.

Ja suposem que, a més d'aquests homes, per allí les arrels de la plana n'hi dèu haver d'altres que no són així, però si no són així, prou pena tenen! El *gaucho,* segons ens han dit, encara's creu que'l tenir una casa, amb els seus amors i les seves costums, és una cosa que'l cor demana; però el pobre *gaucho* és endarrerit. Encara té terra, el *gaucho;* encara l'estima, aquella terra; encara la quadratura no'l dèu haver anat traient, am l'ordre que té per missió la quadratura; però que no cambii, i veurà com els homes de *terreno,* els homes practics, els homes moderns, l'enviaran, am *simetria,* a cantar *vidalicas* als Andes, pera ensenyar-lo als forasters com a exemplar curiós de races desaparegudes.

Si tinguessim a Victor Hugo ja sabem lo que diria: Que'l *terreno* matarà la terra.

Abans es conqueria l'America am carabeles i arcabuços. Avui, am tira-linies.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XVI

La casa dels immigrants

Per lo que havem vist am lo dels *terrenos*, aquí, salvant varietats, hi ha dos grans agrupaments: el *gaucho* vell i l'immigrant nou; l'arrelat i el que's té d'arrelar; l'home rural i l'home de ciutat; el *gaucho* tradicionalista, que defensa la llibertat d'aquestes planures en nom de la tradició, i el que, al crit de ¡Llibertat!, es va fent seves les terres per medi de la *cuadrícula*.

Com se veu, el problema és curiós, i no és nou d'avui ni havem de descobrir-lo, perquè la nostra missió no és descobrir res de lo descobert, ni estrenyer llaços, ni unir fronteres, ni acoblar races llatines, ni totes les coses que s'uneixen als postres d'un dinar oficial pera eixir del país am diplomacia i no comprometre les banderes.

Ja el gran Sarmiento, en el seu *Facundo* gloriós, en parla més d'una volta. «En la Republica Argentina — diu — es veuen dues ci-

Santiago Rusiñol Obra completa

vilisacions diferents: una que neix, i, sense coneixements de lo que porta a la testa, està copiant els esforços ingenus i populars de l'edat mitjana, i una altra que, sense tenir en compte lo que té dessota dels peus, procura realisar els resultats darrers de la civilisació europea. El sigle XIX i el sigle XII que viuen plegats. L'un en la ciutat, l'altre en el camp.» I en Sarmiento era un home genial que coneixia be la seva terra.

Deixant el *gaucho* pera més endavant, avui parlarem del ciutadà (de des de l'immigrant que arriba fins al que ja hi és), am grans varietats de l'obrer, de l'aventurer, de l'home actiu, de l'inteligent, de tota la varietat infinita que, aquí més que enlloc, formen un mapa molt complicat de la gran familia humana.

Pera quan arriba l'immigrant hi ha una casa (si casa pot dir-se'n) que serveix d'*apeadero* i asil de colocació. Aquest diposit, o lo que sia, és un dels espectacles més *curiosos* que's poden veure aquí a Buenos Aires, pera'l que, portat per la compassió o per l'obligació de cronista, vol veure una mostra més de la miseria que hi ha a la terra.

Afigureu-vos que al mig d'un moll, en aquests recons que hi ha als ports aon van a parar totes les desferres que sembla que hagin sobrat del mar: cadenes velles, ancores rovellades, bocins de xemeneia, cordes, rodes de timó, planxes de ferro i bocins de bandera arnada, hi ha un solar com un fossar que ja molts anys que no s'hi enterra, voltat per tanques de fusta pudrida i canalons de zenc de teulades. Afigureu-vos que aquest solar és ple

d'ortigues, d'escardots, de bocins de roba, de pedruscam, com si hi haguessin abocat les sobres de tots els carrers i carrerons, l'escoria de la capital, l'infecció de tota la vila, i que al mig del solar hi ha l'edifici.

Aquest edifici, vist per fòra, no se sap lo que és, però fa venir fred. Rodó com un circ de taulons, de color de barco abandonat, de l'alsaria de quatre pisos, al mig d'aquell camp de desolació, tenint per fons les grues dels molls i una renglera de tinglados, lo mateix sembla una immensa boia que les ones han dut en terra, que un cinematograf ruinós, que un farell apagat, que un gran monstre. A dintre d'aquest edifici hi ha un pati quadrat i un cubell: l'un voltat dels menjadors, i l'altre voltat dels dormitoris. Hem vist molts patis de miseria, però com aquell, tant fred, tant simetric, tant tristament administratiu, tant de color de pobresa, tant de netedat *higienica*, d'uniformació metodica, de dolor urbà, d'ordre civil, no n'haviem vist cap, ni pensem veure-l; i havem vist interiors pobres, però com aquell fons de piscina, tant de color de fusta morta, tant claror d'hospital, tant voltat i numerat d'estables humans a rengles, ni en les ciutats ideals del comunisme més utopic es podria somniar en tal cosa. Al pati i al cel-obert hi ha dos objectes (diguem-ne objectes) que no's pot donar res més dramatic. L'un objecte és un *desmai*, l'altre és una taula d'escriure. El desmai, el pobre desmai, ha volgut creixer en aquella fredor, i una encavallada de ferro pera pujar l'aigua de rentar-se l'ha anat colgant al mig d'unes reixes fetes del ferro més innoble, i el pobre arbre

treu les branques, i surt per allà on pot, i estira les fulles, i mai hem vist un desmai tant trist, plorant de ser presoner de lo que se'n diu civilisació; i l'altre és un moble, és la taula, am quatre tinters i quatre plomes, ont escriuen els immigrants, i no crec que hi hagi al món moble que hagi sentit sospirar més, que hi hagin batut més cors al damunt, ni que l'hagin regat més llagrimes. L'arbre i la taula són com dos simbols. La una anyora els vius i l'altre els morts. La una reb les llagrimes d'Europa, i l'altre plora les d'America.

Doncs aquí, en aquest edifici, quan arriba un transatlantic, hi descarreguen homes, dònes, infants, farcells, ilusions, pedaços, desferres, records, miseria i maletes, i, com si tot fos lo mateix, ho aboquen en aquell pati i ho enquibeixen als camarots.

Ho enquibeixen, i, quan és tot dintre, fa pietat de descriure aquell munt de dolors i de miseria que s'apilota en aquell abim, un dels més tragics i dels més negres que la fatalitat pugui ajuntar. Tota la pobresa de per tot arreu l'esfuma el mateix color; tots els dolors de l'injusticia s'acoblen en el mateix avenc; totes les inclemencies del món les arrauleix, com fulles mortes. Allò és el mercat del món vell, és tot lo que ha sobrat de per tot: lo que Europa no pot mantenir, lo que llencen les inondacions, lo que se salva dels terratremols, lo que aixuga la sequetat, lo que abandonen les mares, lo que'ls fills no poden mantenir, lo que escupen els governs i lo que fuig de les revoltes, tot lo que cau, que's pudreix, que s'emmalalteix, que's corca, que va a provar

noves terres, cercant les aigües del treball pera curar-se de la miseria.

I un cop allí els posen en ordre, numeren la carn humana com se podria marcar un remat, els posen una etiqueta com gènero que ve facturat, i la protecció oficial els fa de frares un quant temps, donant-los la sopa laica, i aixís que troben colocació van eixint a la ventura d'aquell que surt a la ventura.

Els que poden se queden a ciutat; els que no poden van a la pampa.

Pera uns i altres comença la lluita. La gran lluita americana de fer diners; dels anyoraments; de les hores llargues; de la gran batalla de fer-se rics, i fer prosperar l'Argentina, o morir al mig d'un desert, com un cavall que perd la remada, en el desconsol de la gran plana.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XVII

El negoci

És clar que no tots arriben aixís! Pobre America si fos d'aquest modo! La gran part d'ells duen una cosa que no's compra am diners, i és l'esperança. I aquesta Argentina té un do que no s'ha pogut explicar: el do de que als ensopits, als abandonats, als decaiguts, per mor del clima, per mor de l'exemple, per l'ambició d'entornar-se'n o per no voler-se'n entornar més, els dona un dalit de treballar, que la Santa Mandra, tant complascent pera'ls temperaments somniadors, aquí's desvetlla i té de fer feina.

No parlarem dels que duen ofici, o professió, o especialitat: aquests continuen exercint-la, amb el mateix estament, però am més febre; tampoc dels que duen una *pensada:* an aquests la *pensada* els fa viure; ni del que ve a vendre: aquest vèn i fuig; ni del que vo a comprar, que compra i se n'entorna; ni molt menys dels que viuen aquí amb el seu co-

merç establert. El que ve de pagès, fa de més pagès; el que du ofici, oficia més, i el que no feia res fa alguna cosa. Volem dir els que arriben... perquè arriben... i fan una mena d'ofici que ells en diuen fer... negoci.

Això del negoci no ho hem entès mai.

Pregunteu a un:

—De què fa vostè?

—Negoci.

—I quin negoci?

—De tot: negoci.

—Però, què vol dir negoci? Què negocía?

—De tot i am tot... Faig negoci...

I no'ls treieu del negoci.

Segurament que volen dir cambiar coses per *pesos*, *pesos* per lletres, lletres per *terrenos*, *terrenos* per liquidacions, liquidacions per altres *pesos*, que acaben per tornar-se... coses... però tot això, que hi ha qui'n diu *giro*, i qui'n diu joc, i qui'n diu trafica, ens sembla que pera ser negoci no hauria de ser balanceig que exposi a guanyar o a perdre, perquè del perdre, per tot arreu aon tenen *marge* d'aranzel, no se'n diu negociar: se'n diu perdua. Però aquí no és així: aquí és guanyar sempre.

Per quins medis es guanya? Expliquem-ho.

Segons ens han dit *negociants* amb els que havem tingut alguna interview, un dels motius de no perdre mai consisteix en l'anunciar.

El que anuncía, aquí, guanya per força. Arriba un home natural, i un jorn, per casualitat, rentant-se les mans, com li correspon, veu la pastilla de savó; així que l'home veu el savó, i veu que les mans li queden netes,

pensa: «Això és un camí: si an aquestes pastilles ignocentes els poso una marca, i les anuncio, ja no seran savó, seran marca, i qui té una marca té una fortuna. Amb aquesta idea i activitat comença a anunciar aquella marca; la publica en certs periodics que són escrits pera anunciar; omple les tanques de cartells, encasta anuncis a tot arreu, i quan sap tothom que hi ha un savó que neteja per convicció, l'inventor de la marca es ven... la marca; el de la marca compra pastilles... a un fabricant... desmarcat, l'encapsa a la savonera... i negocien el de l'invent... i el que'l ven, i el que l'ha venut, i el periodic, i els que intervenen en aquest giro *mutual* tots fan negoci menys el que's renta.

Un altre medi és el credit. Un home demana mil *pesos* i abans d'acabar-se el plasso els torna religiosament (de tornar els diners se'n diu religió). Al que torna els mil *pesos* que no són seus, ja li obren credit per dèu mil; el que'n torna dèu mil..., per... etc., i quan té la quantitat que necessita... pera negociar... negocía am lo que li deixen, i allavors la cosa és clarissima: si guanya, perquè ha guanyat..., i si perd... perquè... no pot perdre: es declara revolucionari, i per la llei de residencia... li paguen el viatge d'anar-se'n, am credit, am *pesos* i am passatge.

N'hi ha d'altres que guanyen... fent camí. En aquest poble, el que fa camí de segur que troba diners. Tampoc es pot saber perquè, però acaba trobant diners. Seran de la gent que's descuida, seran dels que baden, seran dels que no corren, dels que'ls perden pel carrer, dels que'ls en sobren o dels que'ls en

Santiago Rusiñol
Obra completa
falten; el cas és que l'home de negocis no arriba mai al cap-vespre sense haver fet el seu negoci.

Com pot compendre el llegidor, aquesta mena d'immigrants arriben a formar una raça que no crec que's crii més que aquí. No és el borsista, no és el jugador, no és el corredor de gènero, no és el viatjant, ni el comissionista: és l'home que's lleva dejorn, i de des de les set del matí fins a les dotze de la nit, com els goços perdiguers, aixís que's troben en despoblat, segueixen el rastre amb el nas a terra, ell rastreja nas enlaire el negoci que ha de presentar-se. No saben què volen, no saben què cerquen, corren, pugen, baixen, giren, regiren, proposen invents, inventen, no sols pel pler de conquistar el *peso*, sinó pera veure-l fugir, pera veure-l *girar*, pera perseguir-lo, pera atrapar-lo a crema-dent, com el verdader caçador que no tira mai a la guatlla quan la veu parada en un camp, sinó que espera que s'aixequi.

La veritat sia dita que aquí n'hi ha ben poques, de guatlles parades. L'argentí està tant foguejat de veure arribar gent de *negocis* que s'esmolen les ungles al moll, que fa uns ulls com dues taronges. Com que també ha negociat, es deixa *negociar*, però pera negociar ell... si l'altre's descuida, i aquestes negociacions fan que hi hagi una part de poble que no l'havem vista enlloc més: un joc de pilota de *pesos* que ara són teus, ara són meus, que's converteix, en aquesta ciutat, en una cosa tant divertida, que ve a ser un espectacle public.

És clar que entre aquests matiners i la

raça dels gastadors, de que parlarem més endavant, hi ha l'entre-mig, com per tot arreu: els que treballen de debò, els que lluiten honradament, els que estudien i els que's preocupen, però com que'l coleccionista de tota mena d'emocions cerca les variants curioses, i l'home de negocis d'aquí és verament notable, per això'n parlem en aquest capitol.

L'home de... negocis ve a ser... això: un home bellugadiç, que a Europa no pot bellugar-se. Un ballador que aquí fa camí. Un desbocat que aquí s'encamina. Un temperament inedit que, encomanant-se-li la passa o la virtut del treball, vol treballar i no sap què fer, i s'esbrava fent... negoci.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XVIII

El deu «Peso»

Com s'haurà vist per l'impressió de que havem parlat anteriorment dels *terrenos* i del «negoci», tant el primer camí com el segon són pera arribar a lo mateix: a la conquesta del *peso*.

El diner, per tot arreu és una cosa perseguida. Des de que l'home va inventar aquests bocinets de bronzo, d'aram o d'argent, d'or o de niquel, de coure o d'alumini, el posseir aquestes rodonetes, que's poden cambiar am tantes coses que fa fredat tant sols de pensar-hi, el tenir-ne provisió, ha estat un instint i un afany tant considerat i gloriós, que al que no n'ha pogut tenir la societat li diu... *pobre*, un dels mots més denigrants que ha pogut inventar pera ofendre-l.

Però el ser pobre, segons aon i segons en quines societats, té petites compensacions, que'n podriem dir d'ordre moral, que si no engreixen, aconsolen. Un poeta, per exemple,

Santiago Rusiñol
Obra completa

que's maduri fa de mal pendre, si és que al ser madur no fa estragos, el cas és que entre els que arriben, els que ja hi són i els que hi eren, la lluita del *peso* és tant terrible que, comparant una cosa i altra, les batalles d'Alexandre són verdaders jocs de criatures.

Per tot arreu el *peso* és perseguit. Per tot se'l cerca, però aquí se n'abusa. Aneu pel carrer, i tot passant estigueu segurs de que en els caps de conversa que pogueu arreplegar, a cada dèu mots hi van quatre *pesos;* parleu amb algun conegut, i al cap d'un moment us explicarà que ha vingut aquí pera fer *pesos;* mireu els aparadors, i al costat de tot i veieu el *peso.* Hi ha qui valúa els homes per *pesos,* i la caça del *peso* us persegueix, convertint la capital en una immensa *boleteria,* en un gran mercat, en una immensa fira, en un aranya-estira-cabells aon cada cabell valgués un *peso,* i juguessin tots plegats a veure si's deixen calvos.

Naturalment, entre aquest garbull, el que neix am la malastruga de tenir sentiments poetics o es creu que l'art no's pesa am *pesos,* viu, el pobre! com un pingüino al que fessin viure aprop del foc. Si fa quadros i no té *costats,* els té de vendre a pams, o a *chacras,* com lots de bellesa simetrica; si fa retrats, ha de procurar que semblin lo que semblarien si els homes fossin fotografics; si fa versos està perdut: en aquest país decimal, lo unic que no s'amida són els versos, i els poetes fan versos lliures, sens dubte pera esbravar-se; si fa treballs literaris, salvat algun periodic, com *La Nación,* i ben pocs més, no troba colocació; i si vol ser artista independent, n'hi deixen ser

(aquí no's priva res), però com que'l *peso* no va cap an ell, i ell no va darrera el *peso*, i l'independent també ha de menjar, o be perd l'independencia, o be, sense esperar cap centenari, agafa les ilusions i, en terra d'immigrants, ell emigra.

No havem vist cap país, dels que coneixem, aon els artistes i poetes allunyin més l'esperit de la seva terra nadiva. Per cada escriptor que vagi vestit am les tradicions de la pampa, n'hi ha cent que viuen am Verlaine, am Baudelaire, amb el senyor Pelletan, am D'Annunzio, amb els decadents, i somnien des del seu *rancho*, am casa en Maxim o en Rat-Mort; per cada pintor que pinti el Paraná n'hi ha vint que veuen el Sena, i les roges aigües del seu riu les destenyeixen amb aigües mortes; i per cada autor dramatic que arrenqui la vida del seu poble, cinquanta l'arrenquen d'altres drames; i es veuen Guinyols, i es veuen Ibsens, refredant el foc de la terra; com *Verbenes* i *Revoltoses* contra-rimant les dances tristes d'aquestes planes desolades.

Això fa que enlloc el poeta potser és tant poeta com aquí; perquè canta sol, com les aus; perquè canta per cantar; perquè la seva ànima reacciona contra el *peso* i el materialisme. En lloc ens han llegit més obres que en aquest medi positivista, ni am més unció, ni am més ales. El que llegeix an el forastero ho fa am dalit a l'ànima, amb un desig, amb una esperança, que sembla que digui llegint: «Tu que encara estimes l'art, escolta un mo» ment lo que't diu un cor que encara el *peso* » no ha ofegat. Tu que encara no ets dels im» migrants que venen a niquelisar-nos, com-

Santiago Rusiñol
Obra completa

»prèn un moment aon vivim i deixa-ns fan-
»tasiar una estona. Tu que ets germà d'aque-
»lles terres aon encara hi ha recons deserts
»pera anar-hi a somniar, somniem plegats i
»donem-nos la mà. Aquests són els sols cente-
»naris que no's fan de frac, ni am discursos,
»ni s'omplen de mots fets am motllo, ni els
»posen primeres pedres, ni aquell pedregar
»de ciment que aguantés homes de terriça i
»lapides d'alumini.»

Però el *peso* es el *peso*, i davant del *peso* s'acoten les delegacions, i les princeses, i fins el poble. Potser tinguin raó els que creuen que la riquesa és el tot, en el món, però també és ben trist, cavallers, que quan arriba un moment que'l poble necessiti himne el tingui d'escriure un extranger, i que'ls colors nacionals els tenyeixin fòra de casa, i que'l ritme vingui de lluny. Bo és tenir el *peso;* però com a subdit.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XIX

Comentaris

Com se pot veure per lo que havem dit, mercès als innombrables banyistes que venen a pendre banys de fortuna, la gran ciutat de Buenos Aires peca un xic de metallisada, o de lo que avui se'n diu financiera, i lo que pot interessar al turista, com són museus, jardins classics, vells monuments o costums tipiques, no hi són, perquè no hi poden ser.

No hi poden ser perquè no hi ha hagut temps. Pera que un poble tingui vells monuments els ha d'haver tingut nous temps enrera, i aquí no n'hi ha, de temps enrera: en el temps passat això era un pla, am quatre barraques d'espanyols, amb un penó al cim de la barraca pera que sapiguessin de qui era. Pera que un poble tingui museus hi tenia d'haver pintors, i els conqueridors de l'Argentina no estaven pas pera fer pintures; i el jardí classic ha de ser madur, i aquí no han pogut madurar. L'historia de l'Argentina's

pot ben dir que comença el jorn de l'independencia; i al que sols té cent anys d'historia, entre rebelar-se, deslliurar-se, matar-se civilment els uns als altres pera posar les coses en clar, organisar lo que queda, fer lleis, complir-les, no voler-les complir, eixir un dictador, i tenir-lo de matar o embarcar-lo, ja té prou feina a refer-se pera pensar en les coses de l'art, i l'Argentina no sols s'ha refet, sinó que és un dels casos de més creixença i de més rapida prosperitat que's puguin veure en l'historia.

Dels grans generals com en San Martín i com en Belgrano, varen passar als grans llegisladors com en Rivadavia, en Sarmiento, en Mitre, i tants altres com noms de carrers kilometrics es veuen en la capital, i un cop els grans llegisladors van haver posat ordre en les coses, van anar arribant «els financiers», els homes de números, de calcul, d'ordre, de teneduria i d'economia politica, i allí ont hi viu l'economia el pobre art s'hi troba malament, i en fuig el sentiment, i en fuig el sentimentalisme.

Jo no sé si tenen raó, de ser del modo que ells s'han fet: faig constar els fets sense comentaris; però que aquest poble no és romantic a la bella manera d'Europa, no hi ha detall que no ho demostri.

Aquí, per exemple, hi ha tres coses que's troben a faltar desseguida: goços, campanes i anticuaris. Aquell sò que duem a l'orella de ara bateig, ara morts, ara missa i ara rosari, lo mateix que un eco mistic que no para encastat a l'orella, aquí encara no l'hem sentit: si hi ha campanes, o be no sonen, o sonen

Santiago Rusiñol
Obra completa

tant avergonyides que quasi no gosen a piular; aquelles tertulies de goços que's veuen per les cantonades de les nostres rambles i passeigs, de totes mides i procedencies, els uns escuats, els altres am roba de llana, altres petits i bellugadiços, anant seguint tots els arbres pera vigilar el *riego* i alçar la cama, o pera veure venir el carretó, aquí no hi són ni per remei; aquelles botigues d'anticuaris am desferres de tots els temps, que mouen una curiositat que també amb el temps es torna un vici, aquí no hi són, o no les havem vistes, i això, que de primer moment sembla que no tingui cap importancia, vol dir que en aquesta terra no's volen afeccions inutils. L'home va al gra. No vol enternir-se ni am records, ni am sentiments, ni am poesies. No vol perdre'l temps ni en escoltar, ni en amanyagar, ni en records. Això's deixa pera'ls pobles romantics; aquí, vinguen pianoles, i gramofons, i fonografs, i fono-presses, que, a més de tenir l'aventatge de fer-los anar quan un vol, se'ls pot aturar quan hi ha altra feina.

Naturalment que un poble ont hi arriba tant de foraster a *fer el paquet*, pera tornarse'n a pendre el sol a la seva terra (si pot) que consideren aquest país com un centre d'operacions pera operar els bitllets de banc; aon n'arriben tants que no tenen patria i tants que no'n volen tenir, que amb el crit d'internacionals es volen nacionalisar en una nació que... no'n sia, els fills d'aquí (els que fa temps que hi són) han tingut de reaccionar, i plantar cara als que arriben am la pensada del seu negoci.

Am motiu del centenari, mai haviem vist

tantes banderes, ni tants llacets, ni tantes senyals de patriotisme. Rieu-vos de *Segadors*, de marxes de *Cádiz* i de *Marselleses*. Aquí esteu dinant, mengeu la sopa, i darrera de la sopa hi va l'himne, i us haveu de posar drets mentres toquen; porten l'entrant, i un xic més d'himne, i als postres, himne de gracies. Eixiu al carrer, i per tot arreu passen colles cantant-vos l'himne, i al que no's treu el capell l'hi treuen amb una garrotada; no hi ha estatua de cap capdill ni de cap commemoració que al pedestal no hi cantin l'himne, i en els entreactes, i en els cafès, i allà on fan broma, i allà ont estan serios, us arriben a *himnetisar*. El deliri de l'*himnemania* patriotisa a tothom, i no'ns extranyaria gens que arribés un moment capdal que l'argentí demanés al Govern les seves vuit hores d'himne.

Això, com deiem, és una reacció, i està be que ho sia si els agrada. Cada poble fa lo que li plau, i per això els nostres passats van morir per la llibertat; però lo que sí ens fa un xic d'extranyesa als que, en classe de forasters, no podem estar en el secret de les interioritats d'un poble, és el modo d'exercir-la. Aquí s'ha fet el centenari de la lliberació argentina declarant abans l'estat de siti; aquí havem vist els estudiants que estudien per l'avenç havent d'anar a destruir tres periodics perquè eren un xic massa avençats; aquí és aon la policia, que diuen que és la que té més vista, ha vist cremar sense veure-ho; aquí hem sentit, en aquesta terra glorificadora del treball, cridar, en l'Avinguda de Maig «Morin els treballadors»; i hem vist coses curiosíssimes que si no fos que en això de poli-

tica estem disposats a creure-ns-ho tot, ens farien perdre les creencies.

Què vol dir aquesta inconseqüencia? Vol dir que ho sembla i que potser no ho és. Vol dir que aquí potser estan cansats de tanta *negociació;* que estan tips de positivisme, i d'homes d'acció, i d'homes practics; que les qüestions econòmiques els comencen a marejar; i que tal volta cerquen quelcom més: ideals, patria, versos, himne, art, i que'l poble que's vol esbravar comença cridant i trencant vidres, ja que tota aspiració, abans no's torna realitat, necessita fer trencadiça.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XX

El carrer de la Florida

Anant seguint la gran ciutat, aon l'havem deixada al començar per mor de disquisicions climatériques, després que un ja ha corregut prou la gran Avinguda de Maig, un dels llocs aont es va a parar és al carrer de la Florida.

Així com l'Avinguda de Maig correspon, com ja havem dit, a lo que és el Bulevard en tota ciutat d'anomenada, el carrer de la Florida ve a ser el carrer de Fernando, el carrer *de las Sierpes*, o la Carrera corresponent de Buenos Aires.

El carrer de la Florida és el rovell de l'ou d'aquest país; aont hi ha les mellors botigues, i aont hi ha la vida més intensa, i pel seu caracter propri mereix dedicar-li un capitol.

És un carrer, aquest carrer, que am tot i el seu parentiu am la familia dels seus carrers, no s'assembla a la seva mena. No és molt ample, és recte (això ja se sap), no té les cases gaire altes, no's llueix molt per l'arquitectura,

però el seu abigarrament, l'esplet i varietat de coses que s'hi veuen de llarg a llarg, i la diversa procedencia de totes aquestes coses, en fa una fira tant complexa, que no creiem que's puguin reunir més objectes de tot arreu que'ls que's veuen acoblats en aquest mercat de Calaf, o en aquesta gran fira de luxe.

De l'un cap a l'altre els aparadors s'afileren, tocant-se amb els colzes, com dos renglers de barcos encesos, anclats en una llarga riba curullada de tot lo del món. Primer, un magatzem de pells de totes les besties de pell cara, el trajo de les quals els és la mort: martes del Canadà, de Siberia, del pol Sur o dels pols que sia, am les potes estirades com si haguessin de fer camí; arminis blancs, com borrimes de neu vingudes de les selves verges de tota mena de terres; pells de guineu, amb unes cues en les que hi ha més cua que guineu, conservant encara en el morro un cert somriure de malicia; pells de tigre, de lo més Bengala, am la boca oberta i l'esquena ratllada, que no més els falta el mossegar; pells de lleó, de jaguar, de gat selvatge i de gat casolà, totes a punt de fer-ne manguitos, o forros de *sobretodo* de tenor o de ministre. Al costat de les pells, els maniquís: figures de cera, a rengles, a peu dret, o com fent visita, vestits am les darreres modes de per tot arreu aont hi ha modes; aprop d'aquests maniquís, plomes de tots els aucells que gasten ploma, que són bastants: cacatúes vermelles com foc o verdes d'un verd de mampara, com aquell que hi ha al cartell de l'*Anuari Riera* (1), co-

(1) Ja'ns hem encomanat l'anunciar.

libris com polsina d'arc-iris, cotorres am tons de coleòpter, plomalls d'ibis com fumeroles, caps de flamenc, ales de cigonya i crestes de gall del paradís, am totes les coloraines que la naturalesa ha donat a una part del bestiar de ploma pera que un cop morts vagin a fer niu en els sombreros de les senyores; aprop de les plomes, llibreries, am tots els llibres d'actualitat, pera que també vagin a criar i a fer desgracies al cap dels homes; enllà dels llibres, un aparador amb una senyora exposada arrissant perruques i fent *anyadits* a un cap de dama artificial que sembla més de carn que'l seu; al costat un rengle de noies fent cigarrillos darrera el vidre, com peixes-obreres de *globo,* servint d'anunci a la mercaderia; a la dreta, una gran foguera am tot de maquines de fer feina: d'escriure, de llegir, de rumiar, de fer el pagès i de treure sumes... pera ajudar a l'home a estar en vaga i haver de treballar més que abans; aprop de les maquines l'higiene: am banyeres pera això, dutxes pera allò, raspalls pera'ls genolls, raspalls pera'ls colzes, xeringues pera'l nas, xeringues pera'ls ulls, renta-clatells, renta-celles, gratatot lo que fassi picor; i am l'higiene la contrahigiene, am devassall de coses utils de tot el rengle d'hemisferis.

I això, senyors, tot això, anunciat. Les lletres d'un gènero de la dreta salten damunt de les de l'esquerra pera deixar-lo avergonyit; les de l'esquerra s'enfaden i criden més a cop de colors; aquí es veu un objecte petit que sembla que no tingui importancia: dons hi ha un retol explicatiu, concís com un bando i encès com un bitxo, pera fer aturar amb alevosia;

allí hi ha uns polvos de matar mosques, i porten més explicació que'ls jutges pera matar homes. No hi ha objecte sense el seu preu, i *pesos*, i *pesos*, i vinga *pesos*, de mida petita, de mida més gran, immensos, pera semblar més baratos, o petitets pera no escamar, i si després d'haver seguit sis *cuadras* d'aquest garbull encara no esteu marejats, és que sou homes pera resistir tantes *cuadras* com es presentin.

Però fins aquí el gènero. I el transit? No direm més, pera donar una idea d'aquest bullit universal, sinó que és l'unic carrer del món que, quan són les quatre de la tarde, són tants els cotxes que passarien, que l'ajuntament ha dit: «Prou!», i no'n deixa passar cap més; i ¡visca la democracia!

De les tres en enllà tothom va a peu, al carrer de la Florida. Però si penseu que'l no haver-hi cotxes és un consol pera'l transeunt, us erreu de mig a mig. No hi ha cotxes, però lo que és de gent i senyores... ¡Maria Santissima! Allò és un neguit, és un no parar, és un delirio de moviment, és un passar gent de tots colors, de des del ros més ros al negre autentic, passant per totes les mostres de tintures i mitjos tons que Deu ha posat a la cara de la varietat humana pera mostrar la seva paleta, que sembla que s'hagin avingut pera mostrar un immens mostruari, i si per atzar de la sort us agraden les cares boniques, i els cossos esvelts com el cocoter, i els ulls de color d'America (lo que'm penso que... naturalment), ja podeu pendre lloc, si és que podeu, en alguna cantonada, perquè no crec que hi hagi cap més lloc de la terra aon, en menos temps

i en menos espai, en passin tantes i tant hermoses.

Sí, cavallers; serà tal volta que no hi ha res que exalti tant la brillantor dels ulls de dòna com la vista d'un aparador, o que l'América és més perjudicada que altres indrets del nostre planeta de la bellesa del «femellam», com diria el gran Tartarin; o que, per l'intercambi de races, la «selecció natural» ha fet una mena perfeta; el cas és que quan l'historiador parli, amb el temps (que ja'n parlarà, si no és un historiaire cego), de la dòna de Buenos Aires, vista al carrer de la Florida, tindrà de fer elogis tant grans, que ho fem constar com a testimonis. Aquí de morenes, d'aquella morenor que ve de l'*indio* o de qui sap aon, am dues finestres d'una negror que semblen farells del *roig violeta;* allí altres amb una «linia» que, com diu un poeta argentí, porten «un tango a les caderes»; ara una d'un ros de vi del Rhin aprop d'una altra d'una morenor que sembla trobada a Pompeia; ensà un grupo d'esveltes passant lleugeres com un vol d'ibis, i enllà una de majestuosa com un cigne en un estany, i tantes, però tantes, molts senyors meus, que's pot ben assegurar que si en aquest país no hi haguessin homes pera mellorar la patria (i n'hi ha molts), elles la mellorarien.

I aquesta volior d'argentines, passant, mirant, aturant-se, quasi patinant en l'asfalt, en quietut bellugadiça, que sembla de setmana santa, am moviment de pelicula, fan del carrer de la Florida un saló llarg en la via pública, aont hi ballen uns rigodons davant d'aquells aparadors, rebotent un món d'exotisme.

Santiago Rusiñol Obra completa

I aquells aparadors, en sent vespre, s'encenen am gran fogueres, i tot aquell papellonam volta els vidres, enlluernat, i l'aranya universal, les aranyes que han arribat de les quatre parts del món, filen la tela i elles hi cauen.

Lo que vol dir, resumint, que'l carrer de la Florida no és un carrer: és un parany. El parany més gran d'aquell poble que'n té tants altres d'agradables.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XXI

Palau de Novetats

En aquesta ciutat, doncs, cosmopolita, ademés de tantes companyies com venen de totes les parts del món, duent el teatre de totes les terres, no hi podia mancar l'art transatlantic, aquest gènero mundial que, en forma de varietats, o novetats, o com vulga nomenar-se, troba un public que no se sap d'ont és, que és de per tot i no és d'enlloc; aquest public viatjador, que canta un vals que ha sentit a Viena, el balla en Nord-Americà, i vesteix el seu esperit en tots els basars de totes les rutes.

Aquest teatre, o *hall*, o lo que sia, és en el cor de la ciutat, en el centre de Buenos Aires, i es diu Palau de Novetats.

L'espectacle d'allí és modern, de lo més modern en el seu gènero, de lo més internacional que existeix. I jo no faré més que descriure'l, però sense'l calor, sense l'ambient, sense lo que li dona vida, una vida que, si fos

vida, no valdria la pena de viure. Jo no sé el lector com s'ho pendrà, però lo que sí puc assegurar és que mai en la meva vida he vist junta tanta miseria disfreçada de lo que se'n diu civilisació, tanta crudeltat moderna, tantes coses repugnants reunides.

El local pera aquests espectacles és una mena d'envelat que l'haguessin omplert d'anuncis, am tots els colors desacoblats que puguin ferir la vista. A l'entrada—una entrada molt ample—hi ha, encastats a les parets, tots els cartells de tots els fenomens i totes les atraccions que han passat per aquella casa. Un orangutan que sembla un home montat en una bicicleta; un home que sembla un orangutan, guanyador de no sé quin premi per haver corregut a peu coix un jorn i una nit sense caure; una foca vestida de clown i una negra vestida de foca; un noi am tres braços i tres peus i un monstre sense peus ni braços; el que viu sense menjar i el que no'l poden mantenir; l'home-peix, l'home-rata, l'home-elefant, ...tot menys l'home-...home. Atropellant-se els uns als altres, formant un immens guirigall de linies de deformitats, de malures, d'extranyeses, amb aquells tons insolents que saben criar als Estats-Units: colors de negra, colors d'anunci, colors d'internacional, colors d'indi civilisat, que no més els pot combinar una mà selvatge que sap de lletra.

Ja allò mareja un xic, però entrem a dins i en un gran salé, que de moment no se sap si és sala d'espera, o magatzem d'*atraccions*, o guardarropia d'algun teatre, o campament de pells-roges, o cerveseria de Chicago, es

Santiago Rusiñol Obra completa

troben miralls convexes aont l'home's veu contrafet, o be çapat com un rabaquet, o llargarut com una panotxa. Aprop dels miralls innobles dos negres immensos de cartró negre... pera ensajar-s'hi el cop de puny els *amateurs* de la força bestia; prop dels negraços i dels parroquians, altres eines d'atropellar-se: pera fer pujar una bola al sostre a coces o a cops de cap, pera saber les aptituts que's puguin tenir pera ser bastaix, pera *entrenar-se* i pera fer-se muscles; i voltant aquest musculatori, un joc d'eines automatiques pera xacolata, pera cigarros, pera mistos, pera menjar, pera beure, pera casar-se i fins pera enviudar-se. Aquests instruments i diversions no estan parats, els fan anar. Un dona un cop sec a un coixí, i sembla que piqui matelassos; l'altre deixa anar una càbria, i sembla que descarregui vigues; a un costat se senten espetecs com si tanquessin vidrieres; a l'altre peta una tralla com si deixuplinessin an algú; una campana va tocant, com si allò hagués de caminar vers el camí de la bogeria; a dalt se senten les rodes dels que patinen sobre unes fustes; uns parlen rus, els altres turc, italià, francès, ianquí, sobre tot ianquí, i entre els colors, els sorolls, l'espetec, l'agavellament de dissonancies am l'eco de tots els xiscles i els desacords de tot arreu, un sent allí un torment nou: el torment nord-americà, pera convertir en cordes els nirvis, en muscles la carn, en olla el cervell, i l'home en cosa insensible, com convé pera fer races fortes.

Els que encara no ho som, de races fortes, ens posem les mans al cap per por de que ens fugi de lloc, i ens tapem els ulls pera que

no'ns els taqui aquella coloraina ferestega. Però allò tot just és el vestibul, l'entrada a la *diversió*, els portics del gran espectacle. Pera veure-ho tot es té d'anar amb ordre, i amb ordre entrem a la primera sala, i pera repòs de l'esperit la sala és un cinematograf, i un cinematograf és un *aparato* que per la seva fosquetat, pel seu bellugueig, pel seu tremolor, per la seva pressa i la seva lletgesa, ja saben els que'l freqüenten que no és joguina pera *despejar* al que ja's trova marejat, sinó pera més enterbolir-lo.

Pera dissort nostra, la pelicula que descapdellà als nostres ulls aquell altre instrument ianquí era un home que estava ubriac, i tot lo que hi havia al seu entorn — fanals, arbres, cases, carrers sense gent, i aquells homes que sempre hi ha badant al entorn dels *peliculisats* — volta d'un modo que dona vertig. Allò ja no és una pelicula: és un garbull, és un rodament, és una borratxera mecanica, com si a un el fessin rodolar tancat a dintre d'una bota; i un surt d'allí tant capgirat, que's té d'apuntalar una estona abans d'entrar a l'altra sala.

A l'altra sala també hi ha pelicula, però aquest cop es veu de dintre un tren, amb tots els inconvenients del tren menos l'aventatge del tren, que és el fer camí. Allí un no's mou.

Lo que's mou allí és lo que va passant. El paisatge que's veu al fons passa amb un neguit i una pressa que sembla que li donguin corda. Un paisatge desesperat, com si el viatger fos un monstre que li corrés al darrera. Ve una montanya d'allà al fons, i encara no la teniu aprop n'arriba una altra i li salta al

damunt; veieu un riu que ve per un costat, i en ve un altre per un altre indret, i l'aigua va amunt en lloc d'anar avall; un tunel que passa es torna un pont, el pont una barca, la barca un riu, i tot això tant sobtat, que entre'l trontoll artificial, el paisatge neguitós, les aigües que pugen i baixen, no us fa l'efecte que camineu: us fa l'efecte que desde fòra, am brutalitat de visual, agafen montanyes, pedres i arbres i us els rebaten a la cara.

A l'eixir d'allí, o al fugir d'allí, lo que hi ha a la sala del costat, o sia de sensacions, és tant *mundial*, tant cosmopolita, que valdria més que no ho descrivissim, però ve de la civilisació. Figureu-vos un tancat de feres que en comptes de feres fossin homes, i que'ls homes no ho fossin ben be; figureu-vos que tots els negrers de sensacions i d'extranyeses, com a marxants de gent esguerrada, haguessin corregut tot el món, i haguessin comprat lo mellor, i ho haguessin dut an aquest mercat; figureu-vos una fira am parades de coses humanes que no les han pogut llançar i les ensenyen pera mantenirles; figureu-vos un museu de figures de cera i de carn, una colecció de *casos*, un quadro de coleopters, una sala de dissecció, un circ..., i un tancat de boigs; ompliu la sala de fredor, treieu del vostre pensament tot lo que pugui ser armoniós, despulleu les parets, treieu-ne la vida, i tindreu una idea vaga de lo que és aquella capsa de ninots pera divertir el public.

Tot al voltant hi ha tablados que sols tenen dos pams d'alsaria, pera que pugui l'espectador cerciorar-se d'aprop de que no hi ha engany, i que'ls fenomens són ben autentics,

i que són de carn, i que són persones; a cada quadrat hi ha la fera, que la podeu tocar, que no mossega, i que, per aquest motiu, no està engaviada; alguns tenen l'explicació d'aon provenen, d'aont els han caçat, o de l'explorador que'ls ha dut, i l'explorador, o lo que sia, un home de levita negra, sense expressió, sense un somriure, am dues patilles retallades com un traidor de folletí, amb una veu ronca i freda, de domador i de catedratic, us conta les excelencies del bestiar humà que us ensenya.

Aquest home que no té braços, amb un peu enguantat i lluent, am dits de pop i tacte de foca, us escriurà una postal... i us l'escriu, i allarga el tentacul, i us el passa vora del nas, i la preneu pera eixir-ne abans; aquella negra, am cara d'arpia, amb els cabells com una Medusa, vestida de café-concert, am mitges blanques reixades pera fer destacar la negror, domarà un pilot d'escorçons; i no sé si els doma, però els treu del pit, i els excita, i els estreny, i aixís que treuen el fibló, els besa a la boca i els torna al niu; aquell home de frac, que sembla mig mort, s'empassarà un sabre..., i se n'empassa quatre, i quan els té fins al ventrell hi apuntala una carrabina, i surt un tret, i els sabres es claven i se'ls treu gotejants de sang; aquella noia esprimatxada pendrà un bany d'aigua bullenta..., i el pren i... surt congestionada... pera tornar-se a banyar al cap de mitja hora; un vell desdentegat menjarà... vidre..., i el romp, i se n'empassa bocins; un fakir es travessarà un braç... i se'l traspassa... amb una gran agulla...; un negre pendrà un ferro roent i l'adressarà... i

no sols l'adressa, a cops de peus i de mans, sinó que l'arriba a apagar...; i l'espectador no sols se n'aniria..., sinó que fuig..., corre cap a la porta..., com si eixís d'un nou purgatori que'ls homes inventen pera poder viure.

Aquest és un dels espectacles que gaudeixen les nacions que's tornen internacionals. Com que l'entén tothom, no té patria, i els argentins l'han de sofrir si volen estar al corrent de les novetats del món. El ser gran nació té exigencies que'ls pobles petits no podem gaudir-les.

Santiago Rusiñol
Obres completes

XXII

Teatre Nacional

Com pot compendre el lector, no tot home és partidari de les novetats mundials de que havem parlat en l'anterior capitol. Aquí a l'Argentina també hi ha argentins, i entre'ls argentins n'hi ha que són artistes, i els artistes d'aquí, com els d'arreu, per amor al país, que és el seu, han comprès que l'art no té patria, però que ha de tenir breçol, i han treballat pera fundar el seu teatre.

Tres contres han tingut, i encara tenen, pera portar a cap la seva dèria: L'indiferencia del public pera tota cosa que comença; la *fundació* d'actors que no tenien, i el perill de l'imitació de les escoles forasteres, que duien la tradició i el prestigi de les coses velles i madures; sense comptar les enveges, la competencia, la crítica, la guerra a tot lo ideal en un medi positivista, la satira, i fins la compassió, enemics que, com que són generals a tota

mena de nacions, no'n direm res, perquè no són tipics.

L'indiferencia l'han vençuda un xic. Ja en tres teatres nacionals es fan obres més o menys criolles, i ja van a provincies i als barris obrers, però no tenen les classes altes que, si no són perjudicades de sentir les coses de l'art, les paguen com si les sentissin, i el teatre, com tot lo altre, no pot viure sols d'ilusions; d'actors en comencen a tenir d'estudiosos i notables, i a més dels Podestà i en Parravichini, en Ducasse i en Bataglia, n'hi ha ja un planter que ja fa ombra, i altres que esperen i s'aclimaten, alguns d'ells que havien sigut clowns, i de clowns han passat a comics i de comics van passant a tragics; i respecte a l'imitació, un dels punts més perillosos en aquesta terra de llibertat, aon la propietat fins ara, ha estat un robo (quan la propietat ha sigut literaria), perquè era de tots i de ningú, ha anat netejant-se el camí, i de la brossa de tantes obres que han estat canviades de domicili, esborrant-les-hi fins el nom de fonts i deixant-les bordes de cobro, ja n'han sortit obres molt més belles, am nom, am llatge i am prestigi, que fan honor an aquesta terra.

Sense entrar a fer un judici critic del conjunt d'obres d'aquest teatre, ja que sols n'hem vist unes quantes i n'havem llegit unes quantes més, les podriem dividir en tres agrupaments ben marcats: les de port, les de ciutat i les de camp; les de costa, les de l'interior i les de pampa; les que tenen gust de salobror, les que tenen flaire de capital i les que duen vent de la plana.

Les de port formen un gènero que és ben caracterisat. És el sainet i és el drama dels immigrants, de la gent que arriba portant cançons de mar endins, i costums de per tot arreu, i anyoraments de totes les patries. Aquests sainets, que passen al port, o a les barraques, o a les cases de fusta que encara senten el quitrà, el gust de galeta i el rovell de l'ancora; que encara els homes que hi prenen part no han perdut la parla del poble i comencen a confegir les beceroles argentines; que encara duen als peus polsina dels seus terroços, i resen en el dialecte, i reneguen com renegaven. Els italians parlen criollo, però aixís que's posen a cantar, el seu idioma els ve als llavis i les llagrimes als ulls; els russos parlen mig en espanyol, mig en francès, mig en lo que poden, però aquests nihilistes desterrats de la seva Russia abominada, encara no senten anomenarla se'ls enrogeixen els ulls blaus i allarguen els braços vers orient; els catalans diuen *cómo no,* i *qué esperanza,* i *vaya no más,* però els radicals més de l'esquerra, i els de la *semana sangrienta,* encara no veuen Montserrat pintat a la popa d'un barco, ja's tirarien al mar pera anar-los a abraçar més depressa; i aixís com en els grans vaixells, a més del penó nacional, quan els volen engarlandar hi posen totes les banderes, cada un parla la seva llengua barrejada am tots els colors, i en fan un art especial que no s'assembla a l'art d'enlloc més; un art que comença rient, que segueix bevent, que continúa cantant i que acaba sempre en tragedia.

D'aquestes obres en són autors en Pacheco Novión i altres que no coneixem, i en són in-

tèrpretes, distingits per un talent d'observació i fins de caracterisació, que se sembla molt al dels nostres actors, en Vitone, en Zurlo, en Mangiante, l'Antonio Podestà, en Caseau, en Daglio i, sobre tot, en Parravichini, artista que no pot comparar-se ni am ningú ni am res, perquè és sols ell: mig clown mig jutglar, mig comic mig serio, observador i desencaixat, esvalotat i distingit, que en comptes de seguir la comedia *se'n fa carrec* i l'improvisa, omplint l'escena am sa presencia i deixant enterbolits els actors, les obres i fins el public.

De les de ciutat, o alta comedia, és més dificil de parlar-ne, coneixent-les poc com les coneixem. En Florenci Sánchez, en Laferrerhe i en Peyró en són els mestres i propagadors, i són drames localisats dels que poden passar a tot arreu, però am tot l'aire d'aquest poble, satirisant amargament la lluita de l'esperit amb el medi. El que mor sense voluntat gastada pel frec de l'ambient; el vell que, cercant la veritat, és arruinat per les preocupacions i cau vençut pel convencionalisme; els drets de l'home fort contra el poble, han sigut els motius que en Florenci Sánchez ha tractat am gran talent, sucant la ploma en l'amargor que destilen les grans capitals; les lluites de les classes passives, covant la miseria mate, la miseria dels mitjos senyors, d'aquesta classe sense color, més trista, per més incolora, que les classes baixes o que les classes altes, han eixit del cor d'en Laferrerhe, am l'esplet de la rialla que destila gotes de fel; i la vida de l'immigrant que's fa ric, que's fa poderós, sense saber-se sa procedencia, han donat colors an en Peyró pera escriure pagi-

Santiago Rusiñol
Obra completa

nes viscudes, tenint per intèrpretes la Gámez, artista de sensibilitat, que du llagrimes a la rialla i somriures a les llagrimes; la Rico, gran caracteristica; en Ducasse, galan sempre galan, am posats de decadent que no decau; en Bataglia, l' Arasanz, l' Alippi, l' Escarcela i molts més, que treballen am fe i entusiasme pera donar al seu Buenos Aires un mirall aon retratar-se.

I venen després els rurals. En Sánchez Gardel, autor de gran força; en Peña, en Méndez Caldeira, duent-nos la vida del camp, d'aquelles montanyes de Córdoba, de l'immensa planura de la Pampa; amb *estancias* arrupides en un mar de verdor sense fites; amb el *rancho* voltat de cavalls, de solitut i de cançons tristes; amb els joncars i aiguamolls, am la mort sota els fangals i la solitut per paisatge; amb els *gauchos*, els rastrejadors, els *pamperos*, els glosadors; amb els grans capdills del foc i la mort: el terrible Quiroga, en Juan Moreira, en Rosas i l'Aldán; am les lluites de religió entre'ls fanatics del desert i l'impietat de la metropoli; am tants altres motius que fan del teatre rural el més tipic, el més argentí, el que, temps a venir, quan la *chacra* hagi invadit aquestes terres, l'historiador consultarà pera escoltar la veu d'aquest poble.

Es clar que tots aquests autors, com tot teatre que tot just neix i que necessita plomes que treballin, no fan un gènero sol: els fan tots; però els hem volgut classificar pera aclarir un xic lo que'ns proposem. Els fan tots i els fan am fe. Ells sols, am sa voluntat, anant contra la corrent, que aquí ho empeny tot vers el *peso*, tinguts en poc per la gent pràc-

tica, mirats com pobres boemis pels que saben de comptes i de fer numeros, fan molt més per la seva patria que'ls que l'omplen de banderes, que'l sol destenyeix molt depressa quan les treuen massa al carrer en lloc de guardar-les al cor.

Un poble sense art és ben poca cosa. Per això saludem, en aquest capitol, an aquest aplec de lluitadors que, a copia de planys i de rialles, estan construint l'Argentina.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XXIII

Del lloro al fonograf

De lo que parlarem en aquest capitol, després d'haver parlat de teatres, és d'una mena d'instruments, o eines, o lo que sia, que, am la capa de fer art cientific, o ciencia artistica, o lo que's vulgui, han invadit les grans capitals com malura de nova mena.

Volem dir els fonografs, els gramofons, els bestiofons, les pianoles, i tota aquesta plaga de fer musica, que ve a ser el cromo de la veu, l'oleografia del cant i la caricatura de la paraula.

Abans teniem el piano, que, quan se l'atacava malament i se l'inquietava am perseverancia, era moble ofensiu pera'ls veins i torment de les noies de sa casa; teniem l'orgue de manubri, que quan duia trompetes a dintre era'l mellor despertador; teniem l'acordeó, que quan gemegava feia estragos; els musics cegos, als quals perdonavem, perquè prou desgracia tenien de no poder veure lo

que tocaven, i además altres instruments curiosos, com la gaita, la tenora, el sac de gemecs i les xirimies, que no més eixien a fer mal en els moments solemnials; però tot això, tots aquests sorolls, com que'l buf, o el rascament, sia lo que vulga, eixia d'un home, i l'home, per malhaurat que sia i per pianista que's torni, és un sér, que'n direm humà, i el que és humà sempre porta a dintre sentiments d'humanitat, els soportavem, i fins els aplaudiem; però, cavallers! quan vingué un jorn que la ciencia va recullir tots aquests gemecs de l'art, i els va voler reglamentar, ficant la veu a dintre d'un tubo, teixint les notes a dintre d'un piano, engranant el sentiment i donant corda a l'art de fer soroll, n'hi va haver pera agafar l'Edisson i els seus companys de reproducció i condemnar-los a les vuit hores de fonograf i de pianola.

Aquí, naturalment, per ser molt gran, per haver-hi gent de tot arreu, i perquè la gent està enfeinada, és dels llocs que coneixem aont aquests sorolls metodisats han fet i estan fent més estragos. L'home de negocis, aquí, s'ha dit: «Tu tens dret a sentir musica, però no tens temps d'anar-la a sentir; doncs posem-nos l'embut a casa, i mentres treus comptes de la puja de les pells i de les saques d'ordi, l'embut fa el seu fet, i tu escoltes, i quan ne tens prou tanques l'aixeta». El comerciant també s'ha dit: «A tu t'agrada tocar el piano, però com que aquest caixó de musica, pera apendre a fer-lo parlar necessita matar-hi les hores que has de menester pera vendre carn, i el piano té espera i la carn no, posem corrons a sobre'l teclat i fem de man-

Santiago Rusiñol
Obra completa

xaire mecanic, i qui vulgui ser music que n'aprengui». I els que donen reunions s'han dit: «Pera què fer esgargamellar les noies, i omplir la casa de solfes, i tenir quartets, i fins quintets, tenint el corró, el variat corró, que, fent-lo rodar com una cinia, fa de Gayarre, fa de Caruso, grinyola romances a preu fet, xiscla aries sentimentals, vomita versos i fa broma?»

Que això no és art, diran alguns. ¿I què més art que tenir una màquina que treballa a preu fet, com un jornaler, amb els tals corrons que no's cansen mai, amb un dalit que no té aturador, i que obeeix a veu de *mando?* Que no té més merit, però molt més merit, un invent que pot guardar en conserva la veu de la persona, que la mateixa veu natural? Que no és més dificultós fer mil cromos amb una sola pastellada que fer un quadro amb una sola mà? I encara que no fos més dificil, que ho ha de mirar, això, el comerciant, que ha de pensar en coses més serioses que les frivolitats d'una cosa que'ls curts de gambals en diuen Estetica? Que pot competir lo que'n diuen art, ni pel preu, ni per l'abundor, ni per la precisió metodica, amb un tiratge de veu humana o de musica rotativa? És clar que no, dèu dir el comerciant d'aquesta terra, com el de les altres, si s'entreté a raonar am raonaments de sentit comú... I an això's dèu l'exit portentós d'aquests instruments d'art mecanic.

El fonograf i companys de crit per tot han fet mal, però aquí n'abusen. Van escassejant molt les families que no crien fonograf; els pianos que hi havia en molts salons de mig

vestir, no més pera fer goig, però sense corda, d'ençà de la maquinaria toquen com a desesperats; en tots els cafès, abans reposats, hi enjeguen el gramofon pera aturdir els parroquians i fer-los dar més a la beguda; en les botigues dels carrers centrics se'n veuen de totes les mides i de tota mena de llaunes, menaçant am la boca oberta; en els carrerons solitaris se senten cantar a dalt dels pisos, com si se'ls hagués romput la corda, i havem vist una sala sense mobles amb un piano al mig, tocant tot sol, com si s'hagués tornat boig, i tot de gent a peu dret a l'entorn, com si li fessin companyia.

De tot això se'n pot deduir que'l fonograf ha mort el lloro, i la pianola el pianista. Els que tenien cacatua avui se'n passen i tenen discs, i encara que aquell animaló era d'un verd un xic sobtat i d'una parla un xic ofensiva, mal que mal, que no valia més la cacatua natural, que, sia com vulga, era viva, que aquets catufols musicals, i que no valia més un tocador, am tot i la seva perseverancia, que tenir una selfactina que, en comptes de fil, fila escandol?

Ja sabem que molts ens diran que'l ram de la civilisació treballa pera estalviar braços, i que té d'arribar un moment que la màquina ho fassi tot; que quant més els pobles avencen, més això, i allò, i... etc., etc., però quan l'home ja estigui estalviat, am què matarà l'estona si l'hi mata la maquinaria? Si encara n'hi han, de drets de l'home, creiem que un dels drets es no sentir quan no's tenen ganes d'escoltar; que així com hi ha llocs aon se funden societats de temperança pera anar

contra la beguda, ha arribat el moment de fundar-ne una pera anar contra aquest nou pugó, que fa més mal que l'alcoolisme; que s'imposa una revolució que deixi una estona els convents pera cremar fonografs i gramofons, i que si el Govern no posa fre an aquestes eines desenfrenades vindrà una reacció en pro del lloro.

Mentres aquests tubos inconscients estrafassin no més *La viuda alegre*, o *La princesa del dollar*, o quatre tenors forasters, el perill no és imminent, però el jorn que arrenquin de la pampa les cançons que'l poble du al cor, i les tirin dintre l'embut, pobre terra i pobre Argentina!

Santiago Rusiñol
Obra completa

XXIV

El public

I el public?

Parlem del public.

Com havem vist, per haver-hi teatres, aquí, com a tot arreu, per força hi té d'haver el seu public, i que aquí hi ha public i hi ha teatres, es veu tant sols mirant els anuncis.

Buenos Aires té tres coliseus immensos, magnifics, luxosos, de lo més modern, dedicats a l'opera: el Colón es pot assegurar que és dels mellors teatres actuals. Aquí hi ha, a lo menos, dotze sales, de les mellors en la seva classe, que no paren en tot l'any, sense comptar les secundaries, que tampoc estan mai en vaga, i, lo que és més important, que en totes aquestes sales hi desfila continuament lo més triat i lo més selecte en l'art dramatic i en l'art liric, i es veuen plenes cada vespre.

Ara tornem a preguntar:

Quin és el gust del public?

An això, com a tantes coses d'aquesta

terra cosmopolita, diriem que fa de mal respondre-hi, si no diguessim altra volta que aquí no hi ha un gust: n'hi ha un mostruari, i que tant sols barrejant-los se'n pot treure la tinta neutra.

Realment fan de mal judicar les aficions que tingui un poble, que van de lo més modern, de lo més nou, de la darrera hora, a lo que 'ns retorna als records d'aquells vells temps de l'infantesa. Aquí, al costat del *Gran Guinyol*, art que'n diriem impressionista, es representa el *Juan Moreira*, am traidor, barbes i jòc de punyalades, i els dos gemecs sóc aplaudits amb el mateix entusiasme; al costat de la *Salomé*, de musica impersonal, es pondera el vell tenor, de gorreta am ploma, barbe arriçada, ulls de barber i cames de punt aprop de la *Viuda alegre*, amb el seu vals d'envelat ric, pera fer somniar les noies tendres, es veu lluir la capa i l'espasa, am parlaments i *latiguillos* que remouen el cor del que ja l'hem perduda, la tendror; i tots tenen partidaris. La Réjane després d'en Salvini, e nostre Borràs després d'en Carreras, en Grass després d'en Sainati, i en Parravichini, i en Garavaglia, tenen parroquia i aplaudiments, i al veure que tot s'aplaudeix un torna encara a preguntar-se:

Què és lo que li agrada an aquest public?

Sembla que hauria de respondre: «—L'agrada tot, i no'n parlem més.» Peró això no seria veritat. El public d'aquí mai protesta. Té una paciencia admirable fins a acabar el darrer acte, però quan se n'ha anat no torna més, i estudiant un xic els motius que fa que no torni més quan una obra no és del seu

Santiago Rusiñol Obres completes

gust, potser en treuriem l'aigua clara. No hi torna més quan l'obra és immoral o li sembla que és immoral. En lo de l'immoralitat l'argentí és auster perfecte, i no entén pas per immoral la verdor que pugui tenir l'obra am tal que la virtut triomfi. El camí pot ser com un prat, però el verd ha d'esser d'esperança, amb un bon castic al darrera pera'ls traidors que s'ho mereixin, i escarment pera lliçó del proxim. No hi torna més si l'obra és confosa. El simbolisme i les alegories es veu que no són del seu gust. Vol sentir cantar-les clares, sense embuts, al gra, per la dressera. En vers o en prosa (no ve d'aquí) vol saber del cert lo que escolta; i, sobre tot, no hi torna més si el drama o comedia no té acció, relleu o perspectiva de teatre. El public d'aquí perdona l'exageració i l'exaltament, perdonarà lo inverossimil, fins lo fals, fins lo impossible, però no li dongueu discreteig, ni fingida naturalitat, ni psicologies que no sien plastiques. Potser dirà que li agraden, perquè aquí, com a tot arreu, també i ha fet cap l'snobisme, però en veient una situació que les passions surtin al defòra, no's recordarà de les teories i s'encendrà com un misto.

No sé si aquest modo de veure es bo o dolent. Me'n rento les mans. Això cada autor s'ho mirarà pel costat que més li convingui. Però lo que sí aconsellem és que'l qui cregui que'l teatre han d'esser drames interiors, que no estreni en aquesta terra. Per tot lo que no li agrada se'n pot deduir, interinament, que'l public d'aquí, un cop al teatre, com a fòra, com per tot arreu, no vol perdre'l temps, que diuen que és *peso*, i com que per ell l'escoltar

ho considera fer una feina, vol que'ls autors també treballin, amb acció, i acció, i vinga acció, extractant les sensacions i servint-les a corre-cuita.

Que això no és viure, molts pensaran, i potser tindran raó; que això és viure més, diran alguns altres, i potser també ho endevinin; però no s'ha d'oblidar mai que som al país de la pressa, i que fins la diversió, en aquesta terra del neguit, s'ha de dur a marxes forçades. Aquí, que tot se cotisa, menos la sòn, que és temps perdut, la gent no vol adormir-se, perquè'l dormir no dona resultat. Ensopiu al public que paga, en que sia en lo que a Europa en diem alta poesia, i us girarà l'esquena i no'l tornareu a veure mai més, però doneu-li emocions al galop, a corre-cuita, i us ho agrairà amb una ovació, com si us dongués l'orella del drama.

¿És aquest, doncs, el gust del public? preguntem per darrera volta.

I com hem començat acabem:

No'n té un, de gust: els té tots. Si la majoria està conforme am lo del relleu i am lo de la pressa, hi ha que pensar en lo que ja havem dit: que un poble que està format de tots els gustos de tot arreu, fa de mal saber lo que li agrada. Gratant un xic, darrera de l'argentí sempre s'hi troba el foraster. A sota el *cómo no* hi ha el *sí;* darrera el *chè* hi ha el valencià, i del *macana* l'andalús. Així és que, resumint, els homes sembla que escoltin am desig d'acabar aviat i entornar-se'n a casa seva.

Pera provar això volem contar una anecdota que'ns ha succeit, que potser no tingui

importancia, però que explica l'estat del public.

Se representa en català, i el teatre, com és natural, estava ple de catalans.

An el que escriu aquestes ratlles, com que la comedia era seva, al caure el teló, al darrer acte, per cortesia i per patriotisme el varen obligar a parlar.

— Si jo, que no fa més que dos mesos — va dir — que soc an aquesta terra, anyoro la meva llengua, què fareu vosaltres, ¡oh catalans! que fa tant temps que no la sentiu?

I un senyor de les butaques es va alçar dient:

— Jo'n fa vintitrès.

— Jo trenta — va dir un altre.

— I jo molts més!

I de un es van alçar tots; i l'emoció no'ls deixava parlar, i una corrent de tristor va voltar per tota la sala.

Si arriba a sortir un tren a la porta que hagués anat a Barcelona, no queda ningú al teatre.

I ara digueu-me si un public aixís no és natural que tingui pressa.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XXV

El delegat

Com hem dit en un altre capitol, no tots els que arriben aquí són immigrants que vinguin a fer feina. N'arriben de moltes menes.

Dels que arriben més sovint, sia perquè el país els reb be, o pel Centenari, o per altres motius, són uns senyors que venen de lluny, am roba bona i am credencial. D'aquests senyors se'n diu delegats.

Què és un delegat?

Examinem-ho.

El delegat sol ser un personatge que'l coneixen a casa seva, que té un carrec a la seva terra, que fa planta, que té insignies i... que li paguen el viatge.

El delegat és algú, ja se sap. Algú que havent de viatjar, o de venir a America per les seves coses, el seu poble li diu: «Té, ja que vas allà, i tens presencia, i ens pots fer lluir, aquí tens un nomenament, i, tot de passada, representa-ns.»

El delegat, així que arriba, ni coneix a ningú ni ningú el coneix. Pera que sapiguen qui és es té de treure una targeta que s'ha fet fer abans de sortir, aon hi porta especificat tot lo que ve a representar; el representador la llegeix, i pera complir n'hi torna una altra, i des del moment que ja se sap l'home d'aon ve i lo que du a dintre, aquell home, magre o gras, esquifit o rodanxó, ja no és home: és un *acte*. D'aquell moment en endavant ja té dret a no anar més a peu, a ser allotjat, a ser ben nodrit, a que l'Argentina l'engreixi, perquè no és an ell a qui engreixa: ell és uns poders, és un penó, que menja i beu simbolicament en nom de lo que representa.

Així que ha tret les medalles, si'n té pera lluir (que sempre'n tenen), i ha començat a caminar, potser que no fassin cas d'ell, però aquell home ja és perill... Va pel carrer i el trepitgeu, doncs no l'haveu trepitjat an ell: potser haveu trepitjat l'Inglaterra; us cau una taça de cafè i li taqueu els pantalons, doncs si és el nord-americà, en lloc d'aixugar-se la taca, envia a cercar l'esquadra; no'l feu seure a taula aon li correspon: ah fillets! ja us podeu preparar: s'ofèn, acaba de dinar, i als postres extén una acta i l'envia a la seva terra, i vinga gasto de diplomacia.

El delegat mai parla per ell. És un senyor sol que parla per molts sense que'ls molts li ho hagin dictat. El delegat no pot rebre mai: sempre que reb ho paguen els altres; si diuen mal d'un delegat, li entra per una orella i surt per la de casa seva. Allí ont és ell hi van moltes coses: és un home certificat, segellat, lacrat; més ben dit: és un document; és com

Santiago Rusiñol
Obra completa

una lletra de cambi; un present dels masovers; un regalo que's fan els pobles pera darse llaunes els uns als altres.

Naturalment que'l delegat porta un discurs que l'ha d'engegar; aquell discurs de delegat, que sempre és *el menos indicado* i el que *se honra más con el cargo*, i tot lo que's dicta en aquests casos, però com que tots els altres companys també han dut el seu, i també l'han de dir, així que ve *l'alçar la copa* tots el volen enjegar a l'hora, no pera que'l sentin els de la taula, sinó pera justificar els gastets que han fet fer an el seu poble, i el que no va llest, no hi arriba.

Però el delegat que té experiencia, tot allò que havia de dir, diu que ho ha dit i ho telegrafia.

I quan estan tips de fumar, de delegar, de fer goig i de passejar les insignies, els d'aquí el van a despedir creient que'n fan cas an el seu poble, i els del seu poble el van a rebre creient que aquí n'han fet cas.

De què serveixen, doncs, els delegats?

Segons els entesos en el ram, pera «estrenyer llaços», pera «vincular», pera «abraçarse un poble amb els altres i dar-se comiat de germanor», pera «eixamplar fronteres»; però nosaltres, que'ls hem vist d'aprop, no som del mateix parer.

Aquí serveixen, com tot lo altre, pera la *marxa del comerç*.

Com que allí ont hi ha uniformes, i llaços vermells, i *encomiendas*, hi venen a passar els badocs, el botiguer els posa el llaç; i el llaç és el delegat.

Quant més delegats, més *pesos!*

Santiago Rusiñol Obra completa

XXVI

Els congressistes

Un altre dels estaments de que està perjudicada aquesta ciutat de Buenos Aires, després de les delegacions, és l'estament de congressistes.

El congressista té punts de semblança am la classe de delegats, per lo de la representació, per lo de la roba negra, pels posats serios, i lo dels brindis, i lo d'«alçar copes fraternes», però és molt diferent en molts altres punts.

El congressista ve a ser una mena de sabi sense feina que viatja am rebaixa de preus, però aixís com an els delegats els paga la seva nació, el congressista es paga el gasto, i això és fet importantissim.

Aixís com el delegat és home que porta un discurs al pap, el congressista du una memoria. La memoria que du el congressista sol ser de lo més variat: «Del tubercul, en ses funcions», «De l'escala de mortalitat», «De la

sòn a l'interior del Congo», «De l'influencia del caixal del seny», «De l'higienisació del subsol», «De la malaltia de les pruneres»..., de cent problemes que hi ha pera resoldre i que's resolen en els congressos quasi sempre per unanimitat, pera no haver-los de discutir, i perquè l'unic que hi entén és el que porta la memoria. Aquesta memoria hem de dir que no és lo que té més importancia. Lo important pera'l congressista és durne una, sia lo que sia, pera poder-la viatjar am la rebaixa de trens, i ara a Moscou, ara al Paraguay, a Palma de Mallorca o a Brusselas, trobar-se els sabis en familia pera fer un aplec de ciencia, un sandwich del saber, i en comptes d'anar a fer un arròç a l'ermita de Sant Magí, entretenir-se en jugar a juntes i en fer *juergas* de transcendencia.

An aquestes sessions (en diuen sessions) sempre hi veureu els mateixos homes que van am les mateixes dònes. Per congressos a que hagin anat i per anys que portin al damunt, ells no muden ni poden mudar, perquè ja van neixer mudats, però mudats a la seva manera. Les levites que du el congressista no hi ha cap sastre que les entengui ni que les sapiga fer: o les fan al mateix congrés, o hi ha algun tallador que ells coneixen que'ls ha pres la mida a tots junts i té l'especialitat del ram; els capells que calcen aquests sabis tampoc es pot saber de què són: són d'unes ales tant gronxadiços, d'un pèl tant llarg, d'un llustre tant lluent, d'una serietat tan catedratica, que semblen una institució, o una penyora llegada per un Fastenraht qualsevol que havia sigut congressista; les çabates que

Santiago Rusiñol Obra completa

du el personal tampoc és obra de çabaters: és una enquadernació de peu, d'un peu que ha perdut el número; i els vestits que porten les propies, ni ha estat de moda ni ho serà mai. Són vestits que han perdut el sexe: pantalons que's tornen faldilles, faldilles que's tornen abrics, abrics que'ls surten faldons i faldons que'ls donen la volta, i al ser al lloc que la dòna i té el pit, en lloc de pit els surt armilla, pera anar a parar a un coll de protestant, aquests coll de congressista que no són d'home ni de gallina.

Amb aquesta roba els congressistes tenen congrés (que aquesta és l'excusa). Es reuneixen un parell d'horetes en un teatre o en una sala; es treuen les seves memories; passen dues tardes nomenant juntes; celebren l'haver-les nomenades; es distribueixen les ponencies; ho tornen a celebrar; llegeix un: els altres no escolten; aplaudeixen així que ha acabat, perquè ha acabat o per cortesia; voten, resolen, i tothom content: en cosa de cinc o sis jorns han resolt problemes tant serios, que l'endemà, anant pel carrer, un se fa carrec de la millora.

Hem de dir que això, tant important pera'l bé de l'humanitat, pera'l congressista és secundari. El congressista té altres ideals, lo mateix que'l delegat. Un dels ideals que tenen és presentar-se i vinga targeta. Serà per la dificultat de pronunciar-se els noms que duen que questa mena de senyors sempre s'han d'estar presentant. No'n veureu mai dos de plegats que així que arribi un tercer no hi hagi dues presentacions. Van viatjant junts per tot arreu, i a cada poble que arriben s'han de

tornar a presentar. El presentar-se és... una tasca, és quasi la unica tasca, és el fí del seu viatjar, és el motor, i si no's poguessin anar presentant crec que's quedarien a casa.

Además, com deiem, es targetegen, i les targetes del congressista no s'assemblen a cap de les altres. El nom no compta, en les targetes. Són noms tant russos o tant alemanys que mai ningú els ha sabut llegir. Lo que compta és lo que ve al darrera, és una llista interminable de tot lo que són aquests senyors o tot lo que representen. Començant per membre de... etc., per corresponsals o corresponents, la llista de coses que duen és tant atapaïda i tant llarga, que a voltes no cap a la targeta i té de seguir a l'altra cara. Academic numerari de la societat de geografia de la Assumpció del Paraguay; amic honorari de l'eclipse de mil vuit cents noranta i pico; soci efectiu de la temperança de l'ús i l'abús de les cotilles; individu supernumerari de l'aplec de filatelia pera la propagació del segell; secretari a perpetuitat de la junta municipal pera combatre l'ús dels mitjons; president de la protectora d'animals i plantes, i plantes i besties, i quan hi són tots, un bon *etc.*, i una *postdata,* i un altre *etc.* Aquestes targetes-catalegs són tant importants en l'ús i l'abús dels jocs ignoscents congressistes, que si no les poguessin donar, junt am les presentacions, creiem que no hi haurien congressos, i allavores sí que estariem frescos.

Desde'l moment que'ls congressistes ja s'han pogut presentar i s'han ben entargetat, s'acoblen com un sol sabi i ja no se separen més. Allí on va l'un van els altres, amb una

avinença exemplar. Així que veieu passar un cotxe carregat de congressistes hi veureu els altres darrera; si un porta gemelos en porten tots; si un s'atura a veure un temple ja'ls teniu a tots de renglera davant de la columnada; si algun té alguna necessitat (que's pot ser congressista i tenir-la) han de fer cua davant del *kiosco;* i quan n'entra un al cafè... l'omplenen.

L'omplenen, sí, però fan poc gasto. El congressista és sobri i auster, sia perquè aquest ofici d'anar llegint memories pel món té els seus gastets extraordinaris; sia perquè quasi tots estan lligats amb algun reglament que'ls priva de no sé quantes coses, o perquè beuen en privat, o per respecte a la classe, la corporació congressista no beu, quan se troba reunida, més que xarop de grosella i, tot lo més, horxata d'atmetlles, però, això sí: am xarop i tot, el congressista sol ser alegre. Al cap d'una estona d'estar junts, si li dona a un per brindar i alça la copa de l'horxata, ja n'hi ha un que canta al darrera; un cop en canta un, en canten dos, i en quant n'hi ha dos ja tenim choral. En rus, en polac, en ianquí, en marsellès, s'arma un xivarri auster tant terrible, la grosella i la temperancia van tant a dojo intemperades, el patriotisme de tots esclata en un desbordament tant ple de coratge internacional, que si no's poguessin esbravar tornant-se a donar les targetes, potser l'endemà a la tarde no hi tornaria a haver sessió i no acabarien de resoldre-s tantes qüestions importants pera'l bé de l'humanitat i l'avençament dels pobles.

Però l'endemà segueixen, i resolen, i quan

ho tenen tot ben resolt se'n van... a resoldre a un altre poble.

Els congressistes són uns homes que no's poden entretenir. Hi ha tants altres llocs que'ls esperen! És un numero que vesteix tant, en una festa major, el de poder tenir un congrés! Són uns jocs florals tant moderns! I l'Argentina, n'és tant de moderna!

Claror i avant! Visca el congressista! que dona llustre allí on l'han rebut i surt enllustrat d'allí ont el reben.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XXVII

El conferenciant

Pera acabar d'omplir el triangle de les tres classes de sabiesa que venen a l'Argentina viatjant ilustració am mires desinteressades, parlarem del conferenciant.

Salvant excepcions honrosissimes, el conferenciant altruista que arriba an aquesta terra amb el farell del saber flamejant, amb el braç enlaire, com l'estatua de la Llibertat, no ve ni am rebaixa de preus, ni ve a sòu de la seva terra. Aquest ve pel seu compte espontaniament. Vol llançar idees, no més que idees; vol regalar a l'auditori el fruit dels seus coneixements; vol fer llum, claror, molta claror, vol extendre els coneixements que porta acumulats a dintre per medi de la paraula; vol guiar a tot un troç d'America vers la ruta del progrés; i vol, en fi, «sembrar la llevor que ha de treure la florida en el camp de l'humanitat, i deslliurar els pobles que encara dormen».

És molt natural que'l que's deslliura pagui l'entrada an el camp lliberal (si la Llibertat fos de franc qualsevol podria tenir-ne), i que'l que ve a ensenyar tantes coses, i el que aboca tant saber, i porta tants coneixements, fassi pagar consums al poble, quan els consums no són de vi, sinó de pa intelectual. El conferenciant fa pagar l'entrada. No per res, no per ambició, sinó perquè, com en el món són tants els que volen apendre, hi haurien empentes a la porta, i una desgracia en porta una altra, i el conferenciant és altruista. Primer que aprenguin els rics, a tant el palco i tant la lluneta; després els mitges fortunes, i el poble ja vindrà després. El poble rai, ja té altra feina, i ja's pot esperar un ratet més a rebre la llum de la paraula.

El conferenciant omple la sala, i com que sol ser democrata, hi van més senyores que homes. El conferenciant, que va de frac, que havia pensat un proleg fent una crida al poble i a les classes *laboriosas*, aixís que veu al seu entorn tants capets rossos i cares boniques gira de full, interinament, i envia una salutació a les dames allí reunides, y un manat de flors retoriques va a caure sobre'l public omplint de flaire tota la sala. Després d'aquesta introducció les emprèn am l'Argentina, i en periodes amples i rodons en comença a cantar les belleses, i a recorrer la seva historia, i dir del modo més florit tot lo que'n pugui dir un guia *Joanne*, si el guia *Joanne* no fos tant concís i fos una mica conferenciant; després parla de lo que dirà..., i aixís que tindria de dirho, com que ja ha passat l'hora i mitja, lo mateix que'ls folletins, hi

posa un «*Se continuará*» i convida al public a tornar-hi, no pel preu de l'entrada, això mai! sinó perquè no li agrada que un public de bona voluntat sapiga les coses a mitges.

A la segona conferencia, es a dir, a la continuació, resumeix lo que ha dit en l'altra, per si havia quedat algun dubte; i pera resumir, naturalment que necessita passar mitja horeta; després d'això beu un xic de bolado, i si parlarà d'això o d'allò altre... aquell jorn encara dubta; però ja fa prou: explica clarament que parlarà d'art, de lletres i de literatura; que des de'ls grecs fins al nostres jorns no deixarà res per verd; que anirà seguint les escoles una per una i segle per segle; que, passant pel Renaixement, trencarà per l'Edat Mitjana, pera anar a parar al Romanticisme; que s'aturarà una estona pera arribar a l'Edat Moderna; i com que'l camp de l'historia no's pot correr massa depressa, i tot lo que ha dit ho ha dit en periodes d'aquells rodons, inflats i grandiloqüents que demanen la seva estona, és hora del «*Continuará*», i despedeix l'auditori ple de llum i bona esperança.

A la tercera ja va al gra. Ja no anuncia res. Ja són fets. Ha atacat el grec amb un alè que's veu que du transcendencia; i de marbres pentelics, i Partenons, i Fidies, i Apeles, i Praxiteles, n'ha caigut una pluja tant gran, que si allò no és art, no sé pas què pot ser-ho. És clar que tot lo que va dient i ha llibres que ho porten detallat, i fins am làmines explicatives, però els llibres són pera llegir i no són pera escoltar; i al món hi té d'haver la divisió del treball: els homes que saben les coses i els que les expliquen. La Grecia ha si-

gut un *terreno* que sempre ha donat bon resultat a tots els conferenciants, i el conferenciant me l'agafa, i gira per aquí, i tomba per allà, i que ara Pericles, ara Demostenes, que avui Plató i que demà Aristotil, es podria fer durar el discurs tant com va durar la Grecia... si no hagués passat l'hora i mitja.

El conferenciant en havent acabat se'n va a la *boleteria,* no per interès, naturalment, sinó pera fer una estadistica de l'afició que hi ha a l'Argentina pera l'estudi del classicisme. La taquilla, pera'l conferenciant, és un barometre *moral* del gust que té el public al saber. Si no marca desig d'apendre es pot saltar el Renaixement y venir-se'n a l'art modern, però si el public està interessat hi ha una pila de temes que's poden anar desenrotllant, amb els graus de parsimonia que'ls altres tinguin de resistencia. No més parlant dels primitius pera anar a parar als pre-rafaelistes, si se'n poden donar de conferencies! Saltant de Shakespeare a Ibsen, si se'n poden omplir de sales! I Velázquez, i el Greco, i Goya, i l'impressionisme, que no són pera donar tela a cinquanta conferenciants, si els de baix tenen fortalesa? I Victor Hugo, que no és ningú! Que no hi ha prou coses pera escoltar, no més alabant a Victor Hugo? I si l'elogi no hi val que no's pot reventar algun difunt, pera donar amenitat a l'acte? La qüestió és que el public respongui, que lo que és desig de fer llum no n'hi falta al conferenciant! Mentres hi hagi perseverancia, ell continuarà ilustrant i si no fos que'ls homes es cansen fins de lo que's fa pel seu bé, les conferencies del conferenciant serien com el *Rocambole:* se sap

jorn que comença, però no se sap el jorn que s'acaba.

I l'Argentí, que paga, què hi diu an això?

Seguint l'estil de la conferencia, se sabrà en el següent capitol.